گەڕان بەدوای بوونێکی ڕەسەن … غەمگین بۆڵی

کتێبی شیعری (ڕۆژەکانم بە ڕیمۆت کۆنتڕۆڵ دەگۆڕم)ی گۆران ڕەسول بە نموونە:

دەستپێکی پێویست:

ئەگەر شیعر بریتی بێت لە □وداوێك، ئەوە بەبێ هیچ گریمانەیەك □وداوێکی دانسقەیە لەناو زماندا ڕوو دەدات، بۆیە تەنیا کاری دانسقەیش □وداوێکی ڕەسەنە. ڕەسەنبوونیش لە کردەی ئەدەبیاتدا دوو ڕەگی قووڵی هەیە، ئەوەی هەم پەیوەستە بە هەبوونێکی داهێنەرانەوە، هەمیش هەبوونێکی ڕووت و دوور لە ئایدیای پێشوەختە. داهێنان لە هەر ژانەرێکی ئەدەبیدا پەیوەندییەکی قووڵی هەیە بە کردەی یاخیگەرییەوە، دەشێت وەك دوو پەیڤی هاوواتا و تەواوکاری یەکتری لە کردەی نووسینی نەمردا درێژە بە هەبوونی یەکتری بدەن. ” داهێنان پرۆسەیەکی بەردەوام و ڕاستی ناسە. گۆڕانکاری هەڵنابژێرێت. لێرەدا داهێنان لە نەبوونی شاعیربوونەوە بۆ شاعیربوون”. (1) بوونەوە بۆ بوون پێناسەی داهێنانی بەسەردا نابڕێ. کەسێك جارێك دەبێ بە شاعیر، ئەگەر ئەو کەسە شاعیر بێت پرۆژەی بوون بە شاعیر هەڵنابژێرێت. ئەوەی جێی سەرنجە ئەو ئایدیا پێشوەختەیە درێژبۆتەوە هەتا ناو کایەی ڕەخنەوە و ڕەخنەگران بە ئایدیایەکی پێشوەختە دەقی بەردەست هەڵدەسەنگێنن.

نووسین وەك چۆن پرۆسەیەکی سەختە، ئەوەندەیش پرۆسەیەکی ئەخلاقییە. ئەخلاق لە کردەی ئەدەبیاتدا ڕۆڵی تەرازوو لە ناوەوەماندا دەبینێت، زۆرجارانیش لە ڕێگەی هاوسەنگی ئەم تەرازووەوە درك بە بوونێکی ڕەسەنیش دەکەین. ڕینە ماریا ڕیلکە جوانی نووسیوە: ” تاڕادەیەك هەموو شتێکی جددی سەختە، هەموو شتێکیش جددییە.” بۆیە نووسین پرۆسەیەکی هەم جددییە و هەمیش سەختە. ئەگەر لە ڕوانگەی ڕینە ماریا ڕیلکەوە بڕوانین نووسین پرۆسەیەکی جددی سەختە، وەلێ سەخترین لقی ناو ئەم پرۆسەیە نووسینی شیعرە. لە ناو دونیای ڕۆشنبیریی و کولتووریی کوردیدا هەبوونی شیعر ئاسانتر دێتە بەرچاوان، کە ئەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ بنیادی کولتوور و کەلەپووری کوردی کە زیاتر بنیادێکی شیعری هەیە. ئەگەر هەڵوەستەیەکی خێرا بە

مێژووی فەرهەنگی کوردیدا بکەین، دەبینین زۆربەی نووسیاران لە ڕێگەی شیعرەوە دەستیان بە نووسین کردووە و دواتر خزاونەتە ناو لقەکانی دیکەی ئەدەبیاتەوە. لێرەدا پرسیارگەلێك دروست دەبن، ئایا لە ناو لقەکانی دیکەی ئەدەبیاتدا هونەری شیعرنووسین هونەرێکی ئاسانە؟ ئایا بۆچی دەگوترێت کوردی هەمووی شاعیرە؟ ئایا ئەم گوتەیە لە چییەوە سەرچاوەی گرتووە و ئایا هەر بەڕاست کورد هەمووی شاعیرە؟ ئایا هەموو ئەوانەی شیعر دەنووسن شاعیرن؟ دیارە ئەم پرسیارانە و چەندان پرسیاری دیکەیش پێویستیان بە توێژینەوەی قووڵ و درێژ و مەیدانیش هەیە، وەلێ ئەوەی لێرەدا پێویستە بینووسین، نووسینە لە بارەی هەبوونی فەرهەنگی کوردییەوە کە فەرهەنگێکی شیعرییە. چۆن ئەم فەرهەنگە شیعرییە هەر لەگەڵ لە دایکبوونمان و لەناو لانکەوە گوێبیستی شیعر دەبین، ئەم فەرهەنگە بەدرێژایی تەمەنمان لەگەڵمان دێت و تا ئەوکاتەی کە دەشمرین لەسەر کێلی قەبرەکانمان ڕستەی شیعری هەن.

لەگەڵ هەموو ڕەهەندانەیشدا شیعر زۆرترین ژانەرەکانی ئەدەبیات لە خۆیدا کۆ دەکاتەوە، چۆن شیعر ڕووداوێکە لە ناو زماندا ڕوودەدات، نەوەك لە دەرەوەی زمان. ئەم ڕووداوە پێویستی بە چڕکردنەوەی زمانە و زمانی شیعر چڕ دەکرێتەوە، چۆن زمانی ئاسایی توانای بەرهەمهێنانی ڕووداوێکی دانسقەی نییە. لەم ڕووداوەدا زمان وەك هەبوونێکی بزۆز و سڵك دەردەکەوێت و مەدلوولەکانی شیعرییەت خەست و قووڵتر دەکاتەوە. بۆیە ڕووداوی دانسقە لە زمانی شیعردا مەدلول دەخاتە ناو فەزایەکی خودگەرایی بێسنوورەوە و دەیهێنێتە دەرەوەی ئەو فەزا ساختانە و ئەو فەزا ڕووکاریانەی کە هەن. ئەوەیش وای کردووە کە هەبوونی ئەو فەزا تایبەتیانەی ناو شیعر نەوە لە دوای نەوە درێژ ببنەوە و هەر یەکەیان لە زەمەن و ڕۆژگاری خۆیدا مانیفێستی هەبوونی خۆی بکات.

ئەگەر هەڵوەستەیەك لەسەر شیعری شاعیرانی حەفتاکان و هەشتاکانی کوردی بکەین، دەگەینە ئەو هەقیقەتەی کە شاعیران ئاگامەندانە سوودیان لە سروشت بینیوە. سروشتی کوردستانیش کاریگەریی ڕاستەوخۆی لەسەر شاعیران دروست کردووە. ئەم درێژبوونەوەیە لە قۆناغەکانی داهاتوودا جیاوازی بەخۆیەوە بینیوە، چۆن شاعیر کوڕی ڕۆژگاری خۆیەتی و هەر شیعرەو مۆرێکی زەمەنی خۆی پێوە دیارە. لەدوای نەوەتەکانەوە فەزایەکی دیکەی شیعری دروست بوو، ئەم فەزا شیعرییە دوورکەوتەوە لە هەبوونی سروشت و کەمترین دالی شیعرییەتیان لە سروشت وەردەگرت. ئەوەی ئێمە لێرەدا دەمانەوێت لەبارەیەوە

هەڵوەستەیەکی ڕاڤەگەرایی بکەین و لەبارەیەوە بنووسین، ئەزموونی شیعری شاعیرێکی ئەم نەوەیە، کە (گۆران ڕەسول)ی شاعیری نەوەی دوای ڕاپەڕینە. کتێبە شیعری (ڕۆژەکانم بەڕیمۆت کۆنتڕۆڵ دەگۆڕم)، دووەم ئەزموونی شاعیرە. با بزانین ئەزموونی شیعری گۆران ڕەسول دەکەوێتە کوێی شیعری کوردییەوە؟ ئایا گۆران ڕەسول چی کردووە بۆ ئێستای شیعری کوردی؟

ناوەڕۆك:

شاعیر ئەگەر نەیتوانی گوزارشت لەپەیوەندی خودی خۆی بەو قۆناغەی ژیانەوە بکات، شاعیرێکی زیندوو نییە. شاعیری زیندوو لە چەقی خۆیدا دەژیت و هەبوونی خۆی وەك شاعیر بەم ژیانەوە بە شیعر مانیفێست دەکاتەوە، وەلێ مانیفێستێك دوور لە بابەتی ڕووتی ڕۆژگارانە. چۆن ڕۆژگاری زەمەن بەسەر دەچێت، تەنیا ڕۆژگاری شاعیر کە پەنجەمۆری شیعرە و لە پەراوێزی زەمەنی خۆی دەدات و دەمێنێتەوە. شاعیر لەم کۆمەڵە شیعرەدا وەك بوونێکی بێزار و مرۆڤێکی یاخی بەیان دەکات، کە هەم دەیەوێت وەك بوونێکی بێزار دەستەمۆی ناو ڕووکارەکانی ڕۆژگار نەبێت و لەناویشدا بژیت، هەمیش وەك مرۆڤێکی یاخی بەدوای بوونێکی ڕەسەندا بگەڕێت و بیدۆزێتەوە. وەك ئەوەی هایدگەر ئاماژەی بۆ بوونی ڕەسەن کردووە، وەلێ ئەم بوونەی شاعیر بەدوای وێڵە و دەگەڕێت لە ڕێگەی زمانەوەیە و دەیەوێت لە رێگەی رووداوی زمانەوە بگات بەم بوونە ڕەسەنە (1). کەوایە ئەم بەدواگەڕانەی شاعیر لە رێگەی زمانەوە، بەر گوتەیەکی دیکەی هایدگەر دەکەوێت و دەچێتەوە ناو هەمان گوزارشتیشەوە: ” زمان ماڵی بوونە”. وەلێ بوونێك بەهۆکارگەلی جیاوازیشەوە عەوداڵە بۆ خەیاڵکردنی زمان، زمانێك بە مانیفێستێکی یاخیگەرانەوە. بوونێك هەڵگری هزری زمانە، ئاخر ئەوە هەر هێزی زمانە دەبێتە وزەی بوون بەم کەونەوە. وزەی بوونیش لەلای شاعیر درێژ دەبێتەوە بۆ بەریەککەوتنی خۆی وەك مرۆڤێکی یاخی بە دونیای ئەلیکترۆنی و تەکنەلۆژیاوە. لەم نێوانەدا شاعیر وەك مرۆڤێك یاخی دەبێت و لە ڕێگەی هێزی زمانەوە بوونی خۆی دووبارە و دووبارە مانیفێست دەکاتەوە و دەنووسێت:

” لە نێوان ئەم بوون و نەبوونانەدا
ئێستا برینەکانم ئەلیکترۆنین
ڕۆژانە بە خوێنی ناو وایەرەکان
بارگاوییان دەکەمەوە”. (2)

یەکێکە لە سیما گەشەکانی ئەم نەوەیە دوورکەوتنەوەیە لە شاعیرانی

بەر لە خۆیان و پشتکردنە سروشتە، وەلێ ئەوەی گۆران ڕەسول لەوانەی دیکە جیا دەکاتەوە، ئەم شاعیرە لەبڕی ئەوەی شیعری دژەسروشت بنووسێت و ڕووبکاتە کەرستەکانی ناو ژیان و سەردەم، ئەو شیعری دژەئامێر و ئاسن دەنووسێت. چۆن دونیای شاشەگەورەکان، دونیایەکی ڕووکەشانەی بێ ڕۆحە و بوون لە ڕەسەنبوونی خۆی دوور دەخاتەوە، هەر کاتێکیش بوون لە ڕەسەنبوونی خۆی دوورکەوتەوە مەترسییەکانی سەر ئێستێتیکا و مۆراڵ و ئایدیا زۆر دەبێت و گەندەڵی هزری و کەلێنی قووڵی ئەخلاقی تەشەنە دەکات. دونیایەکی ڕازاوە لە ڕووکار و وێرانە لە ناوەڕۆك بەرهەم دێت، وەك ئەوەی ئێستا بەشێکی زۆری کۆمەڵگەکەکان بەم سیستەمە بازاڕگەرییەدا تێدەپەڕن. شاعیر لەبەرانبەر ئەم دونیایە مەجازی و ماسکبازییەدا هیچ بەهایەکی ڕاستەقینەی جوان بۆ بوون نابینێت و ناچار لە ڕێگەی ڕووداوی زمانەوە بۆ بوونی ڕەسەن دەگەڕێت و دەنووسێت:

“لە بڕی موزیك
گوێمان بە وژەی ئۆتۆمبێل خەساوە
لە جیاتی تەپۆلکە و گردی درەختڕەنگ
چاومان بە شاشەی چەقیوی ڕێکلامە ساختەکان ڕاهاتووە.(3)

کەسایەتی ڕاستەقینەی شاعیر لە ناو شیعرەکانیدایە و شیعر وەك پەنجەمۆری زەمەنی شاعیرە. وەکوو ئەوەی کەسایەتی ڕاستەقینەی نیتچە لەناو نامەکانیدایە، نەوەك لە بابەتە فەلسەفییەکانیدا. ئاخر نیتچە لە نامەکانیدا تەواو کەسێکی راستەقینە و دوور لە میزاج بوو. بۆیەش نیتچە هەمیشە لە هەوڵی تێپەڕاندنی ئەو سنوورانە بوو کە ڕۆژگار و زەمەن بۆی دروست کردبوون. ئەوەتە شاعیریش کەسایەتی ڕاستەقینە پەیوەستکردووە بە دۆزینەوەی بوونێکی ڕەسەنەوە، کە پێی وایە شارەکان سەرەتای ونبوونی بوونی ڕەسەنن. چۆن لە شاردا هیچ شتێك سیمای ڕاستەقینەی خۆی نامێنێت، شار واتە ڕازاندنەوە و کوشتنی بەهای جوانی و دوورکەوتنەوە لە مرۆڤی پاك. بۆیە شاعیر ئەمجارە وەك مرۆڤێکی شارنشین یاخیبوونی خۆی مانیفێست دەکاتەوە و بێزاری خۆی دەردەبڕێت لە شیعری (شار) دا و لە بارەی دووکەڵ و باڵەخانە بەرزەکان و کارگە و شەقامی پڕ ئۆتۆمبێل و شۆستەجەنجاڵەکان…هتد. دەپەیڤێت.

“لە شاردا
تەنیایی پەیژەی دۆزینەوەی خود نییە
ڕۆیشتن و گەڕانەوەش
نەخاڵی سەرەتا، نە خاڵی کۆتایی!
هەموو شوێنێك جەنجاڵییە
بۆن و هەناسە و شێوە جۆربەجۆرەکان

سەرکاس دەکەن.(4)
تەکنەلۆژیا چۆن هاتۆتە ناو ژیان و وردەکاریی ڕۆژانەمانەوە، ئەواش بۆتە بەشێك لە هەبوون و بەشێکی زۆری ئێمەی داگیر کردووە. شاریش وەك شاعیر ئاماژەی بۆی کردووە جەنجاڵ و خنکێنەرە. لێرەدا بەر ئەو گوتەیە دەکەوین کە نووسیارانی شار زووتر دەردەکەون، وەلێ دەرکەوتەکانیان دەرکەوتەیەکی قووڵ نین. بە پێچەوانەشەوە نووسیارانی گوندنشین درەنگتر دەردەکەون و دەرکەوتەکانیشیان قووڵن و مانەوەشیان درێژخانەیە. بۆیە دەرککردن بەم حاڵەتانە شاعیر دەگەڕێتەوە گوند و لە شیعری (گوندەکەمان) دا (5) بەدوای ئەو بوونە ڕاستەقینەیە دەگەڕێت و لەوێدا بەر ناشیرینییەکانی جەنگ و ئاسەواری ساختەکاری و سیستەمی گەندەڵکاری دەکەوێت. لە وێدا شاعیر بەر تەقینەیەکی دیکەی زمانی شیعر دەکەوێت و بێئومێد دەبێت لەو وێنە و خەیاڵەی کە بۆ هەبوونی گوند هەیەتی. بۆیە شاعیر دووبارە دەست دەکاتەوە بە گەڕان و گەیشتنە بە ڕووداوێکی دیکە بۆ تەقینەوەی زمان لەناویدا.

دەرئەنجام و دوو سەرنج:

لە دوای کتێبە شیعری (ناتەبا لەگەڵ خۆم، کۆك لەگەڵ ناکۆکیدا)-(6). ئەمە دووەم ئەزموونی شاعیرە کە دەیخوێنمەوە. ئەم کۆمەڵە شیعرە ئەگەر لە ئاستی ئێستای شیعری کوردیشدا وەرچەرخانێکی گەورەی نەکردبێت، ئەوا لە ئاستی ئەزموونی خۆیدا وەرچەرخان و تێپەڕینی کردووە. ئەوەیش بۆ هەر شاعیرێك گرنگە کە ئەزموون و لەدوای ئەزموون داهێنان بکات و ئەزموونی پێشووی تێبپەڕێنێت. چۆن ئەزموونی داهێنان تەواو کردەیەکە دەچێتەوە ناو گەڕان و دۆزینەوە و دووبارە گەڕان بەدوای خودگەراییەوە. زۆرجارانیش کردەی هەڵوەدابوونە بەدوای پەی پێ بردن و پەی بردنیش فرەدیوە. ئەمە لە بەرچاوی خەیاڵمان جیاوازە و لە ئاستی جیهانبینیمانەوە چێژ و لێدانەوەیەکی هێرمێنیۆتیکانە بۆ دەقی بەردەست دەکەین. ئەوەی وەك سەرنج دەمێنێتەوە، دووخاڵە:

یەکەمیان: وەك دەبینین لە ئێستای هونەری شیعردا گرنگییەکی زۆر بە تەکنیکی شیعر دەدرێت و شاعیران بە تەکنیکی جۆراوجۆر شیعر دەنووسن، وەلێ گۆران ڕەسول کەمتر بەلای تەکینکی شیعردا چووە و ئەوەی وەك تەکنیکیش لەم کتێبە شیعرییەدا هەیە، تەکنیکی تازەنین.
خاڵی دووەمیان: شاعیر لەم کتێبە شیعرییەدا ئەوەندە لە هەوڵی شیعرییەتی شیعرەکاندا بووە، ئەوەندە گرنگی بە ئێستێتیکای گەمەکردن بە پەیڤەکان نەدواوە و کەمتر بەلای گرێچنینی وشەکانەوە

چووە، بەڵکوو گرنگی بە وێنەی شیعری و گەیاندنی پەیامی شیعرییەت داوە. لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا شاعیر بەم کتێبە شیعرییە توانیویەتی هەبوونی خۆی وەك شاعیرێکی نەوەی نوێ مانیفێست بکات و لە ڕێگەی شیعرەوە ڕەهەندێکی دیکە بکاتەوە بۆ گەڕان و گەیشتن و دۆزینەوەی بوونێکی ڕەسەن.

پەراوێز و سەرچاوەکان:

1- بوون و داهێنان – فەلسەفی – د. محەمەد کەمال – لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم – زنجیرە (272) چاپی یەکەم 2004. لاپەڕە 126.
2- ڕۆژەکانم بە ڕیمۆت کۆنترۆڵ دەگۆڕم- شیعر – گۆران ڕەسول – چاپی یەکەم 2017. لاپەڕە 112.
3- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو- لاپەڕە 17
4- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو- لاپەڕە 16
5- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو- لاپەڕە 89
6- بۆ زانیاری زیاتر و پەی بردن بەم هەقیقەتە، خوێنەر دەتوانێت هەردووك کتێبی (ناتەبا لەگەڵ خۆم، کۆك لەگەڵ ناکۆکیدا) و (ڕۆژەکانم بە ڕیمۆت کۆنترۆڵ دەگۆڕم) بیانخوێنێتەوە و بەراوردیان بکات.

گۆرانییەکی شین ... غەمگین بۆڵی ... بەشی هەشتەم

نووسین چەندە بەرپرسیاریەتی بێت، هێندەیش ئەخلاقە. ئەخلاق وەك ڕێچکە نا، وەك ئامانەتی زانستی. ئێمە ئەگەر بڕیارە هەر بنووسین و بنووسین، ناشێت دەستکاری گوتراوی کەسانی بەر لەخۆمان بکەین و بەهەڵەیەکی ساختەچییەتی جۆرێکی دیکە نیشانی خوێنەر بدەین. ئەوەیش تەنیا لەبەر ئەوەی گوتارەکەمان لاپەڕەی زیاتر خەسار بکات و شوێنی درێژدادڕیش نەمابێتەوە. باشە ئەگەر بەڕێزت باسی (کۆپیکاریی) دەکەیت، ئەی بۆچی ئاماژەت بەوەشت نەداوە کە گوتاری (شیعر لە

بۆتەی فۆڕمی گراندا) لە ژێر کاریگەریی گوتارەکەی من (گۆرانییەکی شین)دا نووسیوە، کە هەردووك گوتارەکە ڕەخنەگرتنە لە ئەزموونی شیعری شاعیر (ئەنوەر مەسیفی).

بۆ ئەوەی قسەکانمان بەبێ بەڵگە و ڕووت نەمێننەوە، ئێستا تەنیا ئاماژە بە پەڕەگرافێك دەکەم، وەلێ ئەگەر پێویستیکرد لە داهاتوودا بۆی دەگەڕێمەوە و وردتر هەڵوەستە لەسەر ئەوە دەکەم. بنووسی بەڕێز ئارام سەدیق لەبارەی ئەزموونی شاعیر (ئەنوەر مەسیفی)یەوە لە گوتارێکیدا بەناونیشانی (شیعر لە لە بۆتەی فۆڕمی گراندا)، نووسیویەتی: ” ئەوەندەی من لە ئەزموونی شیعریی ئەنوەر مەسیفی وردبوومەتەوە بەتایبەت ئەو قۆناغەی ناوی فۆڕمی گرانی لێناوە ئەوەندە لە هەوڵی ئەوەدایە کە دونیای باو تێپەڕێنێت، ئەوەندە مەبەستی نییە دونیایەکی نوێی شیعریی بونیاد بنێت، خۆ ئەگەر بونیادیشی بنێت ئەوا دونیایەکە بەسەرخۆیدا داخراوە و وەکو کۆشکێکی بێ دەرگا و پەنجەرە وەهایە و بە تەنها یەك دەلاقەی هەیە ئەویش نووسەر لەوێوە دەچێتە ژوورە و ئیتر نە دەنگی بە (خوێنەر/وەرگر) دەگات و نە هیچ ئاسۆیەکی نوێش لەبەردەمیدا دەکاتەوە.” (26).

ئەوەیش پەڕەگرافێکە لە گوتارەکەی من: ” زۆرجار شاعیری ناوبراو بەهۆی جوایەزنووسین و خۆلادان لە فۆڕمی باو، شیعرییەتی خۆی لە ناو شیعرەکانیدا کوشتووە. بۆیە پێموایە ئەنوەر مەسیفی وەك تەکنیك و فۆڕم بەرەو ئاسۆی جوان هەنگاوی ناوە، وەلێ وەك کارکردن لە ناوەوەی شیعرییەتدا لە ئاستی خۆلادان لەو فۆڕمی سواوەدا نییە، یاخود بینای شیعرەکانی بێ دەروازەن و ئەو دەروازانەی ئەگەریش هەبن، داخراون! دەقی داخراوی بەو چەشنەیش فەزا شاراوەکانیشی دەکوژێت و کۆدەکانی دەبنە وەڵامی مەتەڵێك. ئاخر مەتەڵیش بەرشەقی بیرکردنەوەی تێدا دەمێنێتەوە، کەچی بەشێکی زۆر لە دەقە شیعرییەکانی ئەنوەر مەسیفی بەرشەقی بیرکردنەوەشیان تێدا نییە.” (27).

ئەم گوتارە لە کتێبی (گۆرانییەکی شین)دا هەیە و لە ساڵی (2012) چاپ و بڵاوکراوەتەوە و ساڵێك پێشتریش لە سایت و ڕۆژنامەکان بڵاوکراوەتەوە. کەچی بنووس لە ساڵی (2016)دا نووسراوە. باشە ئەگەر کەسێك هەمان کتێبی وەك سەرچاوەی گوتارەکەی بەکارهێنابێت و لەو وەهمە ساختەچییەتییەش چووبێتە دەرەوە کە کتێبەکەی نەخوێندبێتەوە، ئایا فێڵ لە خوێنەر دەکات؟ ئایا بنووسێك فێڵ لە خوێنەر بکات، فێڵ لە گوتراوەکان و دەقەکانیش ناکات؟ ئەی چۆن

ساختەچییەتی لەگەڵ ناوەوەی خۆشیدا ناکات؟ ئەگەر بەهەمان فەزای نووسین و گوتراوەکانی ئەو بپرسینەوە، ئایا ئەگەر ئەوە کۆپیکاری نەبێت، چیترە؟ کەسێك بە بەردەوامی قسەی سواو لەبارەی ڕەخنەوە بکات، ئایا شیاوە بیرۆکەی گوتارێك لە نووسەرێك بەرێت و دواتریش ئەو نووسەرە بە کۆپیکار و تێڵهات و بیرنەکەرەوە بزانێت؟ ئایا ئەگەر ئەو نووسەرە کۆپیکار بێت، بەڕێزت بۆچی کۆپیکاریی کۆپیکارێك دەکەیت؟ ئایا بۆچی لە گوتارەکەتدا (شیعر لە بۆتەی فۆڕمی گراندا) ئاماژەت بەوە نەداوە کە سوودت لەو گوتارەم (گۆرانییەکی شین) وەرگرتووە؟ ئایا کەسێك باسی کۆپیکاری بکات، خۆی کۆپیکاری دەکات؟

(گۆرانییەکی شین) ناوی کتێبی ڕەخنە و ڕاڤەگەریی ئەدەبی منە و ساڵی 2012 لەلایەن یەکێتیی نووسەرانی کورد، لقی هەولێر چاپکراوە(14). بنووس لە گوتارەکەیدا خۆشبەختانە ئاماژەی بەم کتێبە داو و لە پەراوێزی گوتارەکەدا نووسیویەتی: ” غەمگین بۆڵی لە کتێبی گۆرانییەکی شین، لە گوتارێکی بەناوی (شیعر پێشەکی بۆچییە؟) ناوی چەندان شاعیر ڕیز دەکات، کە خۆی پێشەکی بۆ نووسیون و توانیویەتی لەو پێشەکینووسینانەدا ڕێچکەی پێشەکینووسینی تەقلیدی بشکێنێت.” (28) بنووس یان لە گوتارەکەم تێنەگەیشتووە، یان ئەوەتە بە دیدگەیەکی ساختەچییەتییەوە ئەوە لە پەراوێزدا بنووسێت. ئەو گوتارەم (شیعر پێشەکی بۆچییە؟) ڕێك پێچەوانەی بۆچوونەکانی بنووسە و لەم گوتارەدا ڕەخنەم لە خۆم گرتووە، نەوەك بانگەشەی ڕێچکەشکێنی پێشەکینووسین بکەم. ئەو چەند نموونەیە لە گوتاری (شیعر پێشەکی بۆچییە؟) وەك پرسیار دەخەمەڕوو بۆ ئەوەی بۆ خوێنەران ڕوون بێتەوە. “من دەمێکە گەیشتوومەتە ئەو قەناعەتەی کەوا شیعر نووسینی پێشەکی پێویست نییە و کتێبی شیعری هیچ پێشەکییەك لە خۆیدا قبووڵ ناکات.”(29)

هەر لە درێژەی ئەو گوتارەدا نووسیومە: “گەلێك چەپکەی نێو نووسینم لە پێشەکی نووسین بۆ شیعری چرووك لێداوە، بە وشەی بریقەدار سینگی لافی گەورەبوونم دەرپەڕاندووە.” (30)

ئەگەر بپرسین: ئایا ئەوە ڕەخنەگرتنە لە خۆم، یان لافی ئەوەم لێداوە کە ڕێچکەی پێشەکینووسینی تەقلیدیم تێکشکاندووە؟ ئایا دەکرێت لە بنووس بپرسین کە ئەو گوتەیەی هەوێنی چییە؟ ئایا لە کوێی ئەو گوتارەدا باسی ڕێچکەشکاندنی پێشەکینووسینی تەقلیدی کراوە؟ ئایا دەکرێت نموونەکان بخەیتەڕوو؟

بنووس لەبەر ئەوەی بڕوای بە ئامانەتی زانستی نییە و پەراوێزەکان بە ئارەزووی خۆی دەنووسێت و دەستکارییان دەکات، ئەمجارەیش ئاماژەی بە گوتەیەکی هایدگەر کردووە، تەنیا لەبەر ئەوەی کە ناوی

هایدگەر هاتووە. واتە گوتەکە دەستی دووە و نووسەرێکی عەرەب ئاماژەی بە گوتەکە کردووە لە کتێبی (چییەتی زمان و فەلسەفەی تەئویل) کە لە نووسینی (د. سەعید تۆفیق)ە و لەلایەن نووسەر و وەرگێڕ (عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا) کراوەتە کوردی. بنووس بەبێ ئەوەی بۆ سەرچاوەی ڕەسەنی گوتەکە بگەڕێت و بزانێت هایدگەر چی گوتووە و بۆچی وای گوتووە و لە کوێ وای گوتووە؟ تەنیا لەبەر ئەوەی ناوی هایدگەر هاتووە و لەناوی هایدگەرەوە تووشی وەهمی ناو بووە. ئەمجۆرە بنووسانە هەمیشە بەدوای ناوی گەورەوەن، نەوەك ناوەڕۆکی گەورە.

هەمیشە وەهمی ناویان هەیە و حەز دەکەم زۆرترین گوتراوی نووسەر و بیرمەندان لەناو گوتارەکانیاندا هەبێت، بەبێ ئەوەی بپرسن: بۆچی؟ بۆیە بنووس نووسیویەتی: " کاتێك هایدگەر لە بارەی شارەزایی شیعریی دەدوێت، ئەوە لە پلەی یەکەمدا مەبەستی شارەزاییە لە بیرکردنەوەی شیعری، کە لە هەموو هونەرێکدا وەك یەکە، هەموو بیرکردنەوەیەکی ڕەسەنیش واتە کردەی کێشکردن و دەرخستنی بوون بۆ (کرانەوە). کەواتە هەموو هونەرێك بە مانا بەرفراوانە جەوهەرییەکەی شیعرە، یان دەبێت بە شیعر، وەك چۆن هەموو هونەرێك زمانە، بە مانا جەوهەرییە بەرفراوانەکەی زمان."(31)
لێرەوە ئەم پرۆەی نووسینە دەوەستینم و هەرکات پێویستی کرد، بۆی دەگەڕێمەوە و درێژە بەبەشەکانی دیکە دەدەمەوە و ئەو خاڵانەی بە کورتیش باسم کردوون، دووبارە بە وردی و درێژی لەسەریان هەڵوەستە دەکەم. هەر بۆیە نەمنووسیوە بەشی کۆتایی.

-__________

پەراوێز و سەرچاوەکان:
1- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بۆڵی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 175.
2- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 177.
3- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 176.
4- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 176.
5- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 176.
6- خولیای نووسین، ڕەزا بەراهەنی. وەرگێڕانی لە فارسییەوە: ئەمین گەردیگلانی. بڵاوکراوەی موکریان، چاپی یەکەم 2008، چاپخانەی (خانی) دەهۆك- زنجیرە(290).
7- جوانییەکانی ناڕێکی – بەختیار عەلی – کۆمەڵەوتار – بڵاوکراوەی ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەری ئەندێشە – چاپی یەکەم 2015 . لاپەڕە 8-

9.

-8 بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 180-187-188.

-9 کۆکردنەوەی دژەکان. ئارام سەدیق- سایتی (دەنگەکان) بۆ خوێندنەوەی ئەو گوتارە کلیك لەسەر ئەو لینکە بکەن:
https://dengekan.info/?s=%D8%A6%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D9%85+%D8%B3%D8%AF%DB%8C%D9%82

-10 شیعر و دۆخی بە لێبوکبوون -خوێندنەوەیەك بۆ شیعری "لێبوکێك لە ژوورێکدا بیر دەکاتەوە – ئارام سدیق – سایتی دەنگەکان:
https://dengekan.info/archive/%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1-%D9%88-%D8%AF%DB%86%D8%AE%DB%8C-%D8%A8%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%DB%8E%D8%A8%D9%88%D9%83%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86/

-11 بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 186-187.

-12 سروشتگەرا، یان دژە سروشتگەرا – ئارام سدیق – سایتی دەنگەکان:
https://dengekan.info/archive/%D8%B3%D8%B1%D9%88%D8%B4%D8%AA%DA%AF%D9%87%E2%80%8C%D8%B1%D8%A7%D8%8C-%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D8%AF%DA%98%D9%87%E2%80%8C-%D8%B3%D8%B1%D9%88%D8%B4%D8%AA%DA%AF%D9%87%E2%80%8C%D8%B1%D8%A7/

-13 نامۆبوونی خود لە بەردەم بووندا- خوێندنەوەیەك بۆ شیعری (سارده بۆ من ئەم دنیا تازەیە)ی داستان بەرزان – ئارام سدیق – سایتی دەنگەکان:
https://dengekan.info/archive/%D9%86%D8%A7%D9%85%DB%86%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86%DB%8C-%D8%AE%D9%88%D8%AF-%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%A8%D9%87%E2%80%8C%D8%B1%D8%AF%D9%87%E2%80%8C%D9%85-%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86%D8%AF%D8%A7/

-14 شیعر و دۆخی بە لێبوکبوون -خوێندنەوەیەك بۆ شیعری "لێبوکێك لە ژوورێکدا بیر دەکاتەوە"ی شاعیر داستان بەرزان- ئارام سدیق – سایتی (دەنگەکان). ئەوەیش لینکی گوتارەکەیە:
https://dengekan.info/archive/%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1-%D9%88-%D8%AF%DB%86%D8%AE%DB%8C-%D8%A8%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%DB%8E%D8%A8%D9%88%D9%83%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86/

-15 درێ و مۆدێرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوەی (گۆران رەسوڵ) دا – ئارام سدیق- سایتی (دەنگەکان). ئەمەیش لینکی گوتارەیەکە:

https://dengekan.info/archive/%D8%AF%D8%B1%DB%86-%D9%88-%D9%85%DB%86%D8%AF%DB%8E%D8%B1%D9%86%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1%DB%8C%DB%8C-%D8%AD%D9%87%E2%80%8C%D9%82%DB%8C%D9%82%D9%87%E2%80%8C/

16- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بۆڵی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 185.

17- درۆ و مۆدێرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوەی (گۆران رەسوڵ) دا – ئارام سدیق- سایتی (دەنگەکان). ئەمەیش لینکی گوتارەیەکە:
https://dengekan.info/archive/%D8%AF%D8%B1%DB%86-%D9%88-%D9%85%DB%86%D8%AF%DB%8E%D8%B1%D9%86%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1%DB%8C%DB%8C-%D8%AD%D9%87%E2%80%8C%D9%82%DB%8C%D9%82%D9%87%E2%80%8C/

18- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بۆڵی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 179.

19- درۆ و مۆدێرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوەی (گۆران رەسوڵ) دا – ئارام سدیق- سایتی (دەنگەکان). ئەمەیش لینکی گوتارەیەکە:
https://dengekan.info/archive/%D8%AF%D8%B1%DB%86-%D9%88-%D9%85%DB%86%D8%AF%DB%8E%D8%B1%D9%86%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1%DB%8C%DB%8C-%D8%AD%D9%87%E2%80%8C%D9%82%DB%8C%D9%82%D9%87%E2%80%8C/

20- ڕەخنەی ئەدەبی، هونەری هەڵسەنگاندنی دەقی ئەدەبی. کۆمەڵێك نووسەر. وەرگێڕانی: چەند وەرگێڕێك – زنجیرەی دۆسیەکانی سەردەم (26). چاپی یەکەم 2017. چاپخانەی سەردەم. – لاپەڕە 86.

21- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 79.

22- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بۆڵی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 181-182.

23- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕەکانی (178-186-187-187-188-188-189-191-192).

24- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕەکانی (179-180-184-185-186-186-192-193).

25- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بۆڵی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە183.

26- شیعر لە بۆتەی فۆڕمی گراندا (ئەنوەر مەسیفی وەك نموونە). ئارام سەدیق. ژمارە دووی گۆڤاری شیعر، ساڵی 2016.لاپەڕە 244.

27- گۆرانییەکی شین. ڕەخنە و ڕاقەی ئەدەبی، غەمگین بۆڵی. لە بڵاوکراوەکانی یەکێتیی نووسەرانی کورد – لقی هەولێر. زنجیرەی چاپ (15). چاپی یەکەم 2012. لاپەڕە 84.

28- هەمان سەرچاوەی پێشوو – وتاری (شیعر پێشەکی بۆچییە؟). لاپەڕەکانی 57 تاکوو 63.

29- هەمان سەرچاوەی پێشوو – وتاری (شیعر پێشەکی بۆچییە؟). لاپەڕە 58.

30- هەمان سەرچاوەی پێشوو – وتاری (شیعر پێشەکی بۆچییە؟). لاپەڕە 60.

31- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بۆڵی". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە197.

-

*(بۆچی مێش کرێچی ناو شەکردان نەبێت؟) ئەوە دێڕە شیعرێکە لە کتێبی (برینەکان گۆرانیمان پێدەڵێن)ە. بنووس لە گوتارەکەیدا بە دێڕە شیعرێکی بێمانا و گوتراوێکی سواوی داناوە، بۆیە منیش کردوومە بە ناونیشانی گوتارەکەم بۆ ئەوە هەم بنووس دووبارە بیخوێنێتەوە و بیر لەماناکانی بکاتەوە، هەمیش ماناکانی بۆ خوێنەری هۆشیار بەجێبهێڵم و بپرسم: ئایا ئەوە دێڕە شیعرێکی بێمانایە؟

** (ئارام کۆشکی) ناوێکی دیکەی (ئارام سەدیق)ە و لە ژێر ئەم ناوەوە کاری پەیامنێری بۆ ڕۆژنامەی (هەولێر) دەکات. خوێنەران دەتوانن سەیری ئەرشیفی ڕۆژنامەکە بکەن، بەتایبەت لاپەڕەکانی ئەدەب و فەرهەنگ. زۆرجارانیش لە لاپەڕەکانی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی گشتی ڕاپۆرت و هەواڵ و ڕانانی کتێب دەکات.

بۆ خوێندنەوەی بەشەکانی تر کلیکی ئێرە بکەن ......

ئایا بابەت دەبێتە مۆکی شاعیر؟ … بەشی حەوتەم … غەمگین

بۆڵی

هیچ کاتێك ئەوە ئیشی ڕەخنەگری هۆشیار نییە، کە بەزۆری و زۆرداری هەندێك دێڕە شیعر بخاتە ناو گوتارەکەیەوە، لە جیاتی ئەوەی هەڵوەستەیەك لەسەر چەمکی کاریگەربوون بکات و پێناسەکی پوخت و زانستیانە بۆ تیۆری دەقئاوێزانی و چەمکی کاریگەربوون بکات، لە سەرەتای هەر بەشێکی پەڕەگرافەکانی پێشەکییەکی بێ بنەما و دوور لە بابەتی بەرباس نووسیوە، کە هیچ پەیوەندی بە بابەتەکەوە نییە و تەنیا مەبەست درێژدادڕی و خەسارکردنی لاپەڕەیە. بۆیە ئەگەر لە بنووس بپرسین، ئایا میتۆدێك هەیە بە ناوی میتۆدی دەقئاوێزانی؟ ئایا هەر بەڕاست کاریگەریی بریتییە لە کۆپیکاریی؟ ئایا ڕەهەندەکانی کاریگەریی چین؟ ئایا ئەو کاریگەرییە لە نائاگاییەوە سەرچاوەی گرتووە، یان لە ئاگاییەوەیە؟ ئایا لەلای بەڕێزتان شتێك هەیە بەناوی هونەری دەقئاوێزانی؟ ئەی وشەی (کۆپیکاریی) لە فەرهەنگی کامە ڕەخنەگرەوە هاتووە؟ ئایا کۆپیکاری فیکرەیە یان بابەتە؟ ئایا فیکرە دەبردرێت، یان بابەت؟ ئایا فیکرە موڵکی گشتییە یان بابەت؟ ئەی باشە دەشێت شاعیرێك لە ژێر کاریگەریی شاعیرێکی دیکەدا بێت، تەنیا لەبەر ئەوەی هەردووك شاعیرەکە باسیان لە (خۆشەویستی و پارە) کردووە؟(22) ئەی ئەگەر بنووس ئاگاداری ئەزموونی شیعری کوردی بێت، شاعیرانی دیکەی وەك (ئەحمەد هەردی)یشمان نییە لە دەقی (ست فاتیمە)دا باسی هەمان بابەتی کردووە؟

ئایا ئەگەر شاعیرێك باسی بابەتێك یان چەمکێکی کرد، شاعیرانی دیکە مافیان نییە باسی ئەو بابەت و چەمکانە بکەنەوە؟ ئەگەر سەیری ئەدەبیات و دراما و فیلم و شانۆ ..هتد بکەین، هەزاران بابەت لەبارەی (خۆشەویستی و پارە)ەوە نووسراون و کراون. بۆیە ئەگەر بپرسین، ئایا منی شاعیر لە ژێر کاریگەریی (عەبدوڵڵا پەشێو)دام؟ کەوایە بۆچی دەیان نموونەی دیکەت ڕێز نە دەکرد بۆ ئەوەی گوتە سواوەکانت نەبنە نوکتەیەکی بێبەمای ئەدەبی؟ ئایا دەکرێت نموونەگەلێکمان بۆ دەستنیشان بکەیت لە نێوان کتێبە شیعرییەکاندا؟ وەك ئەوەی کە وەك نوکتەچییەکی خراپیش لە گوتارەکەی دەردەکەوێت و نوکتەکەی (بەرناردشۆ) دەگێڕێتەوە، وەلێ ئەوەی سەیرە زۆر بەخراپی دەیگێڕێتەوە و تەنانەت ئاماژە بە سەرچاوەی ئەو گوتەیەی (بەرناردشۆ) ناکات. ئایا ئێستا دەکرێت بزانین سەرچاوەی ئەم گوتەیە لە کوێ هاتووە؟ لێرەدا (منی نووسەر) وەك خوێنەرێك خۆم

پێشکەیش کردووە و تەنیا دەمەوێت پرسیار بکەم، وەلێ ئەگەر پێویستی کرد لە داهاتوودا ئاماژە بەسەرچاوەی ئەو گوتەیەش دەکەم.

ئایا کەسێك خۆی پێ (ڕەخنەگر) بێت بە تاقە نموونەیەك واز لە بابەتێکی وەها کاریگەر دەهێنێت؟ بنووس بەوەش ناوەستێت، چۆن وەك لە بەشی یەکەم ئاماژەم بۆی کرد نووسینەکەی پەرشوبڵاو و بێ بنەمایە. جارێك منی شاعیر بە کۆپیکاری (عەبدوڵڵا پەشێو) و جارێك بە کۆپیکاری (عەباس عەبدوڵڵا یوسف) و جارێکیش بە کۆپیکاری(ماردین ئیبراهیم) دادەنێت؟ هەروەتریش بە کۆپیکاری (قوبادی جەلی زادە) و (ئەنوەر مەسفی) و (جەمال غەمبار)یش. بنووس چونکە هیچ بابەتێکی هاوبەشی لە نێوان شیعری (منی شاعیر) و ئەو شاعیرانە نەدۆزیوەتەوە، تەنانەت ئاماژەی بە تاقە دێڕێکیش نەکردووە. گوتارەکەم وەك خوێنەرێکە و بۆیە دەبێت زیاتر پرسیار بکەم، ئەگینا یەك بە یەکی ڕستەکان و پەڕەگرافەکانی وەڵام دەدەمەوە، وەلێ ئەگەر لە داهاتوودا پێویستی کرد بۆیان دەگەڕێمەوە و لەبارەیانەوە بە وردی هەڵوەستە دەکەم و دەنووسم. ئایا دەکرێت بنووس بیست دێڕە شیعری کاریگەربوو بەو شاعیرە بنووسێت؟ ئایا ئەوە جگە لە قسەفڕێدان هیچ مانایەکی دیکەی هەیە؟ تۆ بەبێ ئەوەی ئاماژە بە دەقەکان بکەیت و قسەیەکی لەمجۆرە بکەیت؟ ئاخر بنووس لەوە بێئاگایە کە هەموو وشەیەك باجی خۆی هەیە، وەك چۆن هەموو کردەوەیەکیش هەیەتی. ئایا ئەوە ناچێتە ناو هەناوی گوتاری سیاسیی کوردییەوە، کە لەسەر بنەمای قسەی فوودراو و درۆی ڕەنگاوڕەنگی کادیرانی حیزب و بوختان و تۆمەت دروستکردنی ڕاگەیاندنەکانیانەوە وەستاوە؟

بنووس لەبەر ئەوەی خاوەن دیدگەیەکی ڕوونی ڕەخنەیی نییە و زۆر خێلەکیانە و بە زمانی گوتاری سیاسی و زمانی گوتاری ئایینی دەنووسێت، بۆیە هێشتا خۆی یەکلانەکردۆتەوە لە نێوان وشەی (بنووس) و (شاعیر). بنووس جارێك منی تەنها پێ بنووسێکە و جارێکیش منی پێ شاعیرە. وەك ئەوەی بنووس نووسیویەتی: ” لای ئەم بنووسە- کاتێك بنووسێك خەمی شیعریی نییە – ئەم بنووسە – بنووس شەرم لەوە ناکات – جارێك شیعر لای ئەم بنووسە – ئەم بنووسە بەردەوامە – بەڵام لای ئەم بنووسە – بەڵکو شیعر لای ئەم بنووسە- ئاستی ژیاندۆستی ئەم بنووسە – ئەم بنووسە نمایشکارە – هی بنووسێکە…هتد” (23) وەلێ لێرەدا بنووس تووشی پاڕادۆکسی بۆچوونەکانی دەبێت و لە هەمان پەڕەگراف و بەشدا (منی بنووس) دەبێتە (منی شاعیر). وەك: ” غەمگین نمونەی ئەو شاعیرانەیە – جیاوازبوونی ئەزموونی ئەو شاعیرە

نییە – غەمگین بۆی لەو شاعیرانەیە – ئەگەر بەوردی سەرنجبدەینە دەقەکانی ئەم شاعیرە – بەڵام لای ئەم شاعیرە – بەڵکو دەربڕی ئەو پابەندییەی شاعیرە – شیعری ئەم شاعیرە هەڵگریەتی – لای ئەم شاعیرە." (24).

ئەگەر بە سادەترین پرسیار لە بنووس بپرسین: ئایا ئەگەر شاعیر نییە و بنووسێکی تێڕهاتنووسە، ئەی ئەم گوتراوە شاعیرانەیە بۆچییە؟ ئایا ڕەخنەگری ڕاستەقینە بەبنووسێکی تێڕهاتنووس دەڵێت: شاعیر؟ ئایا ئێستا ئەگەر خۆت یەکلابکەیتەوە، کامیان هەڵدەبژێریت؟ بنووس هێندە کۆمێدییە و بەمە ناوەستێت، وەك ئەو سەیاق تێڕمبێلەی کە سووکانەکەی لە دەست وەری گرتبێت و دەنووسێت: "دەیەوێت لاسایی شاعیرانی ڕۆژهەڵات بکاتەوە." (25) ئێستا دەکرێت بنووس بۆمان بنووسێت، منی شاعیر لە ژێر کاریگەری کامیانم؟ ئایا ئەگەر ئەوە قسەفڕێدان و جۆرێك لە بوختانی گوتاری سیاسی نەبێت، بۆچی ئاماژە بە بەناوی ئەو شاعیرانەی ڕۆژهەڵات نەکراوە؟ ئەگەر تەنیا مەبەست ناورێزکردن و نموونەی تێنەگەیشتووش بێت، گرنگە ئاماژە بەناوەکانیان بکەیت. ئایا ئەو شاعیرانە کێن؟ نموونەی شیعرەکان کامانەن؟ ئایا وشەفڕێدان بەناوی ڕەخنەوە، باجی ناوێت؟ وەلێ ئەوەی سەیرە بنووس پەیڤی(دەیەوێت)ی نووسیوە.

واتە بنووس هێشتا خۆی دڵنیا نییە کە (منی شاعیر) کەوتوومەتە ژێر کاریگەریی شاعیرانی ڕۆژهەڵاتەوە یان نا. ئایا فەرمانی (دەیەوێت) ڕابردووە، یان ڕانەبردووە؟. ئەگەر بە پێوەر و لێدانەوەی ئەو وشەیە (دەیەوێت) بێت، منی شاعیر (دەمەوێت) وابکەم، واتە لە هەوڵدام و هەوڵدەدەم و هێشتا نەمکردووە و کردەی کاریگەربوونەکە نەکراوە، وەلێ بە پێشبینی بنووس لە داهاتوودا ئەو کاریگەرییە ڕوودەدات. واتە بنووس رۆڵی سیحربازێك دەبینێت و پێشبینی دەکات، یان وەکوو فاڵگرەوێك فاڵیگرتۆتەوە و لەوانەیە و بەپێی سیحر و نهێنی ناو ئەو فاڵەدا، لە داهاتوودا (دەیەوێت – دەمەوێت) لاسایی شاعیرانی ڕۆژهەڵات بکەمەوە.

لە زمانی زبرەوە، بۆ زمانی

هەڕەشە 6/ … غەمگین بۆڵی

بەشی شەشەم

ئەوەی ئێستا لە ناوەندی ڕەخنەی ئەدەبیاتی کوردییدا دەگوزەرێت، جێگەی هەڵوەستەیەکی قووڵە، چۆن گوتراوی ناو نووسینی بەناو ڕەخنەوە، هێندە دێتە خوارەوە تا ئاستی گوتەی ناو چایخانەکان و زۆرجارانیش گوتەی میللی. ئەمجۆرە لە بنووسانە چونکە ناچارن بە میتۆدی چاکە و خراپە کار بکەن، بۆیە هەرگیز ناتوانن شتێکی نوێ بە خوێنەر بڵێن. کاتێك بەم میتۆدەیەش دەقێك ڕەتدەکەنەوە و بە هیچ حیسابی دەکەن، کەچی حەوت تا نۆ هەزار وشەیش لەبارەی ئەو بەرهەمەوە دەنووسن. کاری ڕەخنەگری ڕاستەقینە ئەوە نییە قسە فڕێبدات و بەجێی بهێڵێت، ئاخر هەموو وشە و ڕستەیەك باجی دەوێت و دەبێت ئامادەییمان تێدا هەبێت بۆ ئەو باجە، ئامادەییمان هەبێت بۆ گفتوگۆ لەبارەی ئەوانەی گوتوومانە.

ئایا کاتێك قسەفڕێبدەین و ئامادەیی ئەوەمان نەبێت گفتوگۆ بکەین و هەمان ئەو گوتراوانەی خۆمان پێ پرسیاری مندڵانە و بێمانا بێت، نابێت بوەستین و خۆمان لە خۆمان بپرسین: بۆچی پرسیارکردن گرنگ نییە لامان؟ ئایا ئێمە لە ڕێگەی پرسیارکردنەوە نییە دەگەینە وەڵامی نوێ و لە دەرئەنجامی ئەو گفتوگۆیەدا پرسیاری تازە بەرهەم دێت. نووسەرێك هونەری پرسیارکردنی لەلا گرنگ نەبێت، نابێت لە خۆی بپرسێت: بۆچی دەنووسێت؟
ئەمجۆرە گوتراوانە وەك تەقەکردنە بە ئاسمانی سەر سەرمانەوە و بیر لە هاتنەخوارەوەی گوللەکان بۆ تەپڵەسەرمان ناکەینەوە.

بنووس چونکە میتۆدی تەنیا دوولایەنە و کە ئەمە هەمان میتۆدی ئایینە و بنووسیش بەهەمان میتۆدی ئایینی کار دەکات، کە میتۆدی چاکە و خراپەیە، میتۆدی دۆزەخ و بەهەشت، میتۆدی ڕەش و سپی …هتد. ئەمجۆرە لە کاری ڕەخنەسازیی بە درێژایی مێژووی ئەدەب و فەرهەنگی کوردی هەیە و تا ئێستایش لەلایەن ئەوانەی خۆیان بە کاری ڕەخنەییەوە هەڵواسیوە، بەردەوامی هەیە. ئاخر لە کوێی ئەدەبیات و ڕەخنەی دونیادا هەیە ڕەخنەگر بە دەقنووس بڵێت: " کۆیلە، ئەحمەق، کۆڵەوار، تڕۆهاتنووس، نمایشکار، تڕۆهات، …هتد".

لێرەوە ئەگەر پرسیار بکەم: ئایا ئەو پەیڤە جنێوئامێز و

هەڕەشەئامێزانە، وشەی ناو گوتاری ڕەخنەی ئەدەبین، یان وشەی ناو ڕۆژنامەی (هەولێر)ن؟ ئایا ئەو هەڕەشە و تۆمەت دروستکردنانە کاری کەسێکە کە سەروکاری لەگەڵ فیکردا هەبێت، یان کاری کادیرێکی حزبییە؟ ئایا ئەو جنێودانانە دەشێت کاری کەسێك بێت کە خوێنەرێکی هۆشیار بێت، یان ئەوە زمانی بەشێك لە پیاوانی توندڕەوی ئایینییە؟ بۆیە لێرەدا بەر ئەو حەقیقەتە دەکەوین، کە ئەو وشانە چەندە هیی (ئارام سەدیق)ن، دوو هێندەیش هیی (ئارام کۆشکی)ین.

ناچارم هێشتا پرسیار بکەم، ئەرێ خوێنەران ئێستە ئەو جۆرە لە هونەری جنێوان لەناو سیاسییە بیرتەسکەکانیش باوی ماوە؟ باشە ئەگەر کەسێك لەسەر شەقام ئەو وشانە بەرانبەر کەسێکی دیکە بەکار بهێنێت، چی ڕوودەدات؟ لێرەدا دەکەوینە بەردەم دوو ئەگەری کراوەوە:
یەکەم: بەزەیی پێداهاتنەوە! چونکە مرۆڤ گۆشت و خوێنە و ئەگەری هەیە تێکچووبێت. ئەگەر وەك نووسەریش وردبینەوە، ئەوە زادەی شکستی دەروونییە.

دووەم: گوتراوی میللی بە گوتراوی میللی. واتە کۆی ئەو قسانەی گوتراون لە پەروەردەی خێزان و کۆڵانی میللییەوە هاتوون، بەو هۆیەشەوە لەبەرانبەردا مشتێك قسەی زبر ڕەوانەی خۆی دەکرێت.
(جاك لینهارت) لە گوتووێژێکیدا کە نووسەر و بیرمەند (هاشم ساڵح) لەگەڵی سازیداوە، دەڵێت: " نووسەر کاتێك کارێکی ئەدەبی دەنووسێت بەتەنیا خۆی دەینووسێت، نەك بە بیرکردنەوەی ئەو گروپە بینووسێت کە نووسەر یەکێکە لەوان".(20) باشە ئەگەر بپرسین: جیاوازی لە نێوان گوتارەکانی سەرپەرشتیارانی گۆڤاری (شیعر)دا چین، ئایا دەتوانین جیاوازییەکان نیشان بکەین؟ ئەی ئەگەر ناوەکانیان ئاڵوگۆڕ پێبکەین، هیچ جیاوازییەك هەیە؟ من وەك خوێنەرێك دەپرسم: ئایا ئەگەر ناوەکان بەسەر گوتارەکانەوە لابدەین، هەست ناکەین یەك کەس نووسیویەتی؟ ئەگەر بۆ گوتەیەکی دیکەی (جاك لینهارت) بگەڕێینەوە کە کاتێك لەبارەی ئەمجۆرە گروپانەوە دەدوێت و دەڵێت: " هەڵەی ئەمانە لەوەدا بوو، نەیاندەزانی کاری ئەدەبی زیاد لە ڕەهەندێکی هەیە و پێویستە لە یەککاتدا ئەو ڕەهەندە جیاجیایانە تاوتوێ بکرێن."(21).

دووڕوویی وەك وەهمی نوێگەریی ... 5 ... غەمگین بۆڵی

بەشی پێنجەم

-______

لەم چەند ساڵەی دوواییدا ڕۆژنامە و گۆڤار هێندە زۆربوون، کە بۆ ئەوەی لاپەڕەکان پڕ ببنەوە هەموو گوتار و بابەتێك بڵاودەکەنەوە. زۆرجاران نووسەران ناچار دەکەن بنووسن، بەبێ ئەوەی ئامادەیی نووسینیان تێدا بێت. ئاخر ئەوەی گۆڤاری (شیعر)یش درێژکراوەی هەمان ئەو دەرکەوتە پەرتەوازەی بواری ڕاگەیاندن و بڵاوکردنەوەی کوردییە. ئایا ئەگەر ئەو گوتارانەی بەناوی ڕەخنەوە سەرپەرشتیارانی ئەو گۆڤارە دەینووسن، کەسێکی دیکە بینووسێت بڵاوی دەکەنەوە؟ ئایا ئەگەر ستافی ئەو گۆڤارە بابەتە وەرگێڕدراوەکان لابەرن و تەنها خۆیان لەناویدا بنووسن، خوێنەران تاکوو چی ئاستێك پێشوازی لێ دەکەن؟ ئایا ئەو جۆرە گوتارانە ڕووی ئەوەیان هەیە وەربگێڕدرێنە سەر زمانێکی دیکە؟ ئایا مەبەست چییە لە دانانی ئەو جۆرە گوتارانە لە پاڵ نووسین و گوتاری بیرمەندانی جیهانی؟ ئایا ئەوە مایەی مەزمەستانێکی گاڵتەجاریی نییە، شاعیرێك بە (تێڕهات ـ تێڕهاتنووس – کۆڕەوار – کۆیلە– کۆپیکار- ئەحمەق ..هتد).

وەسف بکەیت و بەرهەمەکەت پڕ هیچێکی وێرانە بێت، کەچی لەبارەیەوە بنووسیت؟ ئایا کاتێ ڕەخنەگری ڕاستەقینە و دوور لە دەمارگیریی لەبارەی بەرهەمی لاوازەوە بیەوێت بنووسێت، چی وەك نووسینێکی قووڵبین بە دەستەوە دەدات؟ هەمیشە کاری ڕەخنەگری جددی لەسەر ڕەهەندە بەهێزەکانی دەق دادەمەزرێت و ڕەخنەگری جددی بە هۆشیارییەکی فرەڕەهەندەوە بە باڵای فانتازیاکانیدا هەڵدەزنێت و لەناو ئەو دەقەدا زمانی نووسین گەشە دەکات و خەیاڵی زمان درێژ دەبێتەوە، وەلێ ئەگەر دەقێك هیچ و وێران بێت، ئایا خەیاڵی زمانی نووسین چی بەرهەمدێنێت؟ باشە ئەگەر شیعرێك خاڵی بێت لەو ڕەهەندانە، تۆ وەك (ڕەخنەگر) چی تێدا دەدۆزیتەوە کە شیاوی نووسین بێت؟ بۆیە بنووس چونکە بڕیاری داوە بە میتۆدی خراپە بنووسێت، نووسیەتی: " سادەیی ئەم وشانەی غەمگین بۆڵی بە جۆرێکە، ناکرێت ناوی شیعریان لێ بنرێت" (16).
ئایا شیعرێك بە نووسینێکی شیاو نەزانین، دەکرێت نووسینێکی شیاوی

لەسەر بنووسین؟ ئەی ئەگەر شیعر نییە بۆچی گوتارێکی شیعریی لەبارەیەوە دەنووسیت؟ سەیر ئەوەیە تۆ بەدەمی خۆت بڵێیت: ئەو ئەوە شیعر نییە و ئەو بەرهەمە هیچ نییە، کەچی گوتارێکی چەندان لاپەڕەیی لەبارەیەوە بنووسیت؟ ئایا ئەوە دووڕوویی ناو نووسین نییە؟ دووڕوویی ناو نووسین لە دەرئەنجامی ئەوەوە سەرچاوە دەگرێت، کاتێك نووسەر خاوەن پێگەیەکی قووڵی مەعریفی نەبێت، یان بەمانایەکی دیکە ئەو نووسەرە خاوەن چەقێکی بیرکردنەوەی ڕەسەن نەبێت.

ئەو جۆرە بنووسانە بەردەوام دژی خۆیان دەوەستنەوە و بەدرێژایی میژووی ئیشکردنیان خەریکی خۆ تەریقکردنەوەن. ئەگەرچی نموونەکان زۆرن، وەلێ ئێمە ئەو نموونانەمان هەڵبژاردووە کە دەکەونە ناو فەزای ئەو نووسینەوە.
لێرەدا بابزانین ئارام سەدیق چۆن دژی خۆی قسەدەکاتەوە و بێئاگایانە دژی خۆی قسە دەکاتەوە.

بنووس لە گوتارێکدا بەناونیشانی(درۆ و مۆدێرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوەی گۆران رەسوڵ)دا نووسیویەتی: "یەکێك لەو خاڵانەی لە شیعری نەوەی نوێدا سەرنجم رادەکێشێت قسەکردنە لەسەر ئەو دونیا تازەیەی رۆژانە هەموان بەری دەکەوین. دونیایەك تا دێت ئاڵۆزتر دەبێت و مرۆڤەکان لەنێو ئەو هەموو ئاسانکارییەی تەکنەلۆژیانی نوێ بۆی دەستەبەرکردوون، بەڵام هێشتا بە ژیان راناگەن. شیعری نەوەی نوێ زۆر بە باشی گوزارشتی لەم (دۆخە کردووە) و دەکرێت لە شاعیرانی ئەم نەوەیە ئاماژە بە (داستان بەرزان، عومەر جەلال، پشتیوان عەلی، غەمگین بۆڵی، بەشدار سامی، ئاریان ئەبوبەکر، رێبین ئەحمەد خدر و گۆران رەسوڵ…) چەند شاعیرێکیش تریش بکەین، بەڵام ئەم شاعیرانەی ناومان هێنان توانیویانە دونیای نوێ لە تێکستەکانیاندا بتوێننەوە و خوێنەر هەست بە نوێبوونی تێکستەکە بکات.

بە جۆرێك شیعر لەبری ئەوەی وێناکردنی دونیایەکی خەیاڵی بێت و پیشاندان و دووبارەکردنەوەی ئەو دونیا خەیاڵییەی نێو شیعری کلاسیك بێت. شیعری نەوەی نوێ وێناکردنی دونیای نوێیە وەکو خۆی. واتە ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە شیعری نەوەی نوێ کار لە خەیاڵدا ناکات و تەنها واقیع دەنوسێتەوە، نەخێر، بەڵکو شیعری نوێ کارکردنە لەنێو خەیاڵدا بۆ نووسینەوەی واقیع، واقیعێك کە مرۆی نوێ بەری دەکەوێت و ئازاری بەدەستەوە دەخوات و شیعری نەوەی نوێ پیشاندانی ژیانی نوێیە بەبێ دەمامك و ئەو لێکەوتانەی تاك لەم سەردەمە نوێیەدا بەری دەکەوێت. هەر بۆیە دەبینین زۆرجار موفرەدەکانی دونیای نوێ

لە شیعرەکاندا بەکار دەبرێن. واتە ئەگەر شیعری نەوەی نوێ خاوەنی زمانێکی تایبەت بەخۆی نەبێت بۆ گوزارشت ئەوا ناکرێت بڵێین موفرەدە و دونیابینی تایبەت بە خۆی نییە. بوونی موفرەدەی نوێ و رەنگدانەوەی دونیابینین و بەرکەوتنی شتەکان بە جۆرێکی تر، هەنگاوێکە بۆ دۆزینەوەی زمانێکی نوێی شیعریی"(17).

ئەمەی خوارەوەیش پەڕەگرافێکە لە گوتاری (بەرەو وێرانەیەکی شیعریی) کە ئەمجارە نەك منی پێ شاعیرێکی نوێگەر نییە، بەڵکوو جارێك پێی شاعیرێکی بیرنەکەرەوە و جارێکیش پێی تێڕهاتنووس و ناشاعیر و کۆیلە و ..هتد". ترم. "غەمگین بڵێی نموونەی ئەو شاعیرانەیە، کە لەبڕی ئەوەی لە شیعرەکانیدا پرسیاری قووڵ و فیکری بخاتەڕوو، جۆرێك لە کۆمیدیا و قسەی بێمانای بەرهەمهێناوە، کە نە دەچێتە خانەی شیعرەوە، نە دەچێتە خانەی هیچ جۆرە دەقێکەوە، کە بنووسەکەی کەسێکی بیرکەرەوە بێت، بەڵکو دەچێتە ئەو خانەیەوە، کە بنووسەکەی تەنیا هەڵڕشتنی وشە دەزانێت" (18).
بەراوردکردنی ئەو دوو پەڕەگرافە هێندە سادەیە کە هەموو جۆرە خوێنەرێك درکی پێدەکات. ئەو جۆرە دووڕوویيەی بنووس منی خوێنەر دەخاتە بەردەم کۆمەڵێك ئەگەرەوە، یەکێکیش لەو ئەگەرانە ئەوەیە، دەشێت پێشووتر (منی شاعیر) لە بازنەی میتۆدی باشەی ئەودا بووبم و ئێستایش (منی شاعیر) لە میتۆدی خراپەی ئەودام. هەروەتریش ئەوە ڕێك هەقیقەتی گوتارنووسانی کوردمان نیشان دەدات، کە بەپێی میزاجی کەسێتی کار لەسەر دەق دەکەن. واتە دەقی نووسەر گرنگ نییە، بەڵکوو نووسەری دەق گرنگە. ئەو جۆرە هەقیقەتە پێمان دەڵێت: (تۆ کە وەك من بیرت دەکردەوە، شاعیرێکی باش بوویت، بەڵام کە وەك من بیرت نەکردەوە، شاعیرێکی خراپی).

ئایا ئەو جۆرە نووسینە دووڕوویيانە، پێمان ناڵێت بنووسەکەی خاوەن چەقێکی بیرکردنەوەی ڕەسەن و مەعریفەیەکی قووڵ نییە؟ ئایا هەمدیسان نموونەی ئەو دوو کۆنتێکستە، پێمان ناڵێت ئەوە لە فەزای گوتاری سیاسی لە دایکبووە؟ ئایا فێلکردن لە خوێنەران، فێڵکردن نییە لە خودی خۆی؟
هەر نووسەرێك هەوڵی ئەوە بدات لە ڕێگەی گوتارەکانیەوە دووڕوویی و فێڵ بنووسێتەوە، باشترین سزای خوێنەر ئەوەیە نەیخوێنێتەوە. چونکە ئەمجۆرە بنووسانە مادامەکینێ دووڕوونە لەگەڵ خودی خۆیان و چەندان دەمامکی ڕەنگاوڕەنگ دەپۆشن، باشترە ڕووی ڕاستەقینەیان نیشانی خوێنەر بدرێت. ئایا یەك ڕەخنەگری دونیا هەیە ڕێگە بە خۆی بدات لە گوتارەکانیدا دووڕوویی وەکوو وەهمی نوێگەریی و هەقیقەت مانیفێست

بكات؟ ئەو جۆرە بنووسانەی وەكوو كاك ئارام سەدیق تووشی وەهمی فەیسبووك و سەرشاشە بوونە، هەمیشە هەوڵدەدەن وەك پاڵەوانێك دەركەون، وەلێ بێئاگا لەوەی كە هەمیشە وەك پاڵەوانێكی دەمامكدار خۆیان نمایش دەكەن، چۆن دونیای تەكنەلۆژی پڕە لە ماسكی درۆزنانە. بۆیە بێئاگاییانە دیسان بە نووسینێكی خۆی دژی خۆی دەوەستێتەوە و دەنووسێت: ” زەمینەی درۆكردن لە دونیای تازەدا ئاسان بووە، بە جۆرێك هەر لە تۆڕە كۆمەڵایەتییەوەكانەوە تا تۆڕەكانی میدیایی، هۆكارن بۆ پەخشكردنی درۆ و گۆڕینی سیمای مرۆڤەكان و بەرهەمهێنانی درۆ و لە پاڵیشیدا شاردنەوە و كەنارخستنی هەقیقەت” (19).

گوتاری جۆكەریی … 4 … غەمگین بۆڵی

بەشی چوارەم

ئەمجۆرە نووسینانە لەبەر ئەوەی گوتراوی ئامادەكراون و بۆچوونەكانیش بەدرێژایی مێژووی ڕەخنەی ئەدەبی كورد هەبوونە، گوتارەكان یەك قالب وەردەگرن و خاوەن یەك دیدگە و یەك بۆچوونن. بۆ نموونە: دەكرێت هەموو ئەو گوتراوە سواوانەی لەو گوتارەدا نووسراون لەبارەی ئەزموونی شیعریم، بۆ شیعری شاعیرێكی دیكەیش ببن. واتە تەنیا ناوی شاعیرەكان و نموونەی شیعریەكانیان بگۆڕین، وەبەر هیچ جیاوازییەك ناكەوین. ئەمجۆرە گوتارە ئەگەر بشێت، ناوی بنێن: (گوتاری جۆكەریی)، گوتارێكە بۆ هەموو ئەو شاعیرانە دەبێت كە دەكەونە خانەی میتۆدی خراپەوە. ئەگینا ئەگەر سەیری ئەو شاعیرانە بكەین كە بنووس لە بازنەی (میتۆدی باشە)دا ناوی ڕێزكردوون لە گوتارێكی بەناوی (كۆكردنەوەی دژەكان)دا نووسیویەتی: ” ئەگەر لە ئەزموونی شیعری هاوچەرخی نوێ وردبینەوە و نموونەی هەر یەك لە (دڵشاد عەبدوڵڵا، هاشم سەراج، هیوا قادر، جەمال غەمبار، سەباح
رەنجدەر، كەریم دەشتی، دلاوەر قەرەداغی، كەژاڵ ئەحمەد، دڵسۆز حەمە، قوبادی جەلی زادە…) وەربگرین دەبینین تاڕادەیەك بەر ئەزموونی جیاوازی شیعری دەكەوین.”(10) ئایا ئەگەر لە خوێنەرانی

هۆشیار بپرسم: ئایا ئەو بۆچوونانە و قسەڕیزکردنانە هی ساڵانی حەفتا و هەستاکان نین؟

ئایا ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرانەی کە بنووس لە گۆڤاری (شیعر) لەسەریان دەنووسێت و بە ناشاعیریان دەزانێت، لە بەشێکی ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرانە تایبەتتر و جوانتر نین کە بنووس ناوەکانیانی ریزکردوون؟ (خوێنەر دەتوانێت سەیری ژمارەکانی گۆڤاری “شیعر” بکات). ئایا وەکوو
پرسیارێك بۆ خوێنەرانی بەجێبهێڵم و بڵێم، ئایا دەبێت لە ژمارەکانی داهاتووی گۆڤاری (شیعر)دا، هەمان ئەو شاعیرە جیاواز و هاوچەرخانەی ئەدەبیاتی کوردی، بە ناشاعیر و کۆیلە و کۆڵەوار نەزانێت؟ ئەگەر زۆر دوور نەکەوینەوە و هەر لەسەر ئەو ناوانە بوەستین کە ئاماژەی پێداون، بنووس ئەمجارە لەبارەی ئەزموونی شیعری شاعیرێکیان (قوبادی جەلی زادە)ەوە، نووسیویەتی: ” ڕەنگە قوبادی جەلی زادە نموونەی دیاری ئەو شاعیرانە بێت، کە بێپەردە و ڕاشکاوانە گوزارشتی لەو چەپاندنە سێکسیانە کردووە، کە ساڵانێك پێوەی ناڵاندوویەتی و ئێستا لە نێو دونیای شیعرییەکەیدا گوزارشتی لێ دەکات.
واتە شیعری نەکردووەتە دەلاقەیەك بۆ تێڕامان لە بوون و مرۆڤ و ئەو پێشهاتانەی ڕووبەڕووی دەبێتەوە. بەڵکو شیعر دەبێتە جێگەیە بۆ خۆبەتاڵکردنەوە” (11).

ئایا ئەو دووڕوویيەی ناو نووسین چی ناوێکی لێ بنێین؟ کەسێك سەروکاری لەگەڵ دونیای فیکر و مەعریفەدا هەبێت، چۆن دەلوێت جارێك ئەزموونی شیعری شاعیرێکی (قوبادی جەلی زادە) پێ جیاواز و تایبەت بێت و جارێکیش ئەزموونی شیعری ئەو شاعیرەی پێ جێگەیەك بێت بۆ خۆبەتاڵکردنەوە؟ ئایا ئەوە لۆژیکی ڕەخنەگرتنە؟ کەسێك خاوەن چەقێکی فیکری بەهێز نەبێت، بەردەوام تووشی ئەم هەڵانە دەبێتەوە و بەخۆی خودی خۆی بە درۆ دەخاتەوە و بەردەوام خۆی تەریق دەکاتەوە. بۆیە زۆرجارانە وەستان لە نووسین گرنگترە لە نووسین، چونکە پێویستمان بەوەیە بە کردەی خوێندنەوەیەکی چڕ و پڕ ئەو چەقە فیکرییە لە ناوەوەی خۆماندا دروست بکەین.

بۆیە بەشێك لەوانەی خەریکی ڕەخنەگرتنن خاوەن ئەو چەقە فیکرییە نین و هەوڵیش نادەن بۆ دامەزراندنی ئەو دونیابینییە تایبەتییەیان. بۆیە بەردەوام لە گوتەیەك بۆ گوتەیەکی دیکە و لە گوتارێك بۆ گوتارێکی دیکە دژی خۆی دەوەستێتەوە. بە جۆرێك بۆ سەروبەر دەبێت، کە دواجار خۆی سەر لە خۆی دەرناکات. ئەو

دووفاقیەتە لە گوتاری سیاسیی حیزبی نزیکە، نەوەك لە گوتارێك پەیوەندی بە دونیای ئیستاتیکا و مەعریفەوە هەبێت. ئەگەر هەر لەسەر ئەو کۆنتێکستەدا بوەستین، ئایا شیعر جێگەیەکە بۆ خۆبەتاڵکردنەوە؟ ئایا بنووس لە خۆی پرسیوە، کام بەتاڵکردنەوە؟ کەسێك ئەگەر خوێنەرێکی هۆشیاریش بێت، جارێك ناڵێت ئەو شاعیرە، یەکێکە لە شاعیرە تایبەت و جیاوازەکانی شیعری کوردی و دواتریش بڵێت، ئەوە ناشاعیرە و شیعر لەلای ئەو جێگەیەکە بۆ خۆبەتاڵکردنەوە.

لە گوتاری (کۆکردنەوەی دژەکان) بنووس ئامانجی ئەوە نییە جیاوازیی دژەکان ڕاقە بکات، بەڵکو ئامانجی تەنیا ناوڕێزکردن و ڕازیکردنی ئەو شاعیرانە کە دەکەونە ناو بازنەی میتۆدی باشەوە. بۆیە بە پێویستی دەزانم ئاماژە بەچەند گوتراوێکی ئامادەن و قسەی سواوی ناو گوتارەکانی بکەم، کە ئەمجۆرە لە قسە هەڵڕێشتنانە بەردەوام لە چایخانە و شەقام و دانیشتنی خوێنەران دووبارە و دووبارە دەبنەوە. ئایا پڕەنسیپی کاری ڕەخنەگر ئەوەیە ئەو گوتراوانە دووبارە بڵێتەوە کە هەموو خوێنەرێکی شیعری دەیانڵێتەوە، یان شتێکی دیکە دەڵێت کە پێشووتر نەمانزانیوە؟ ئەگەر جددیتر بپرسین، ئایا ئەوە لۆژیکی فەلسەفە و فیکر و ئەدەبیاتە کە ئەو شتانە وەك ڕەخنە بگوترێنەوە، کە پێشووتر و بەردەوام گوتراون و گوتراونەوە؟ لێرەدا ئاماژە بە چەندان گوتراوێکی سواوی ناو گوتارەکانی بنووس دەکەم، بۆ ئەوەی گوتراوەکانمان نەکەونە بازنەی گومانەوە و خوێنەر وەها هەست بکات گرێیەکی دەروونیمان هەیە لەو گوتارەدا.

بنووس لە گوتارێکی بەناونیشانی (سروشتگەرا، یان دژە سروشتگەرا)دا، نووسیویەتی: " بەشێك لە توێژەرەوان لایانوایە بەکاربردنی زمانی نووسین بە گشتی و زمانی ئەدەب بەتایبەتی لە شێوە سادەکەیدا بە دروست نازانن، بەڵام بەپێچەوانەشەوە بەشێك لە نووسەران و شاعیران هەر بەردەوامن لەسەر بەکاربردنی زمانی سادە و نزیك لە زمانی ڕۆژانەی هاوڵاتیانەوە" یان لە پەڕەگرافێکی دیکەیدا دەڵێت: " ئەگەر باس لە دەست پێك بکەین دەبینین دەستپێکی شیعرەکە تاڕادەیەکی زۆر بە دەستپێکێکی لاواز دەستی پێکردووە" (12).

بنووس لە گوتارێکی دیکەیدا بەناونیشانی (نامۆبوونی خود لە بەردەم بووندا) چەندان گوتراوی سواو و ئامادەکراو فڕێدەداتە ناو گوتارەکەیەوە. وەکوو:
" ئەگەرچی تا ئێستا سیمای دەنگە نوێکانی شیعریی نوێی کوردی بەتەواوی دەرنەکەوتووە، بەڵام لەنێو ئەو دەنگە نوێیانەدا هەندێك

دەنگ و شاعیری نوێ دەبینین".
ئایا ئەوە قسەی ڕەخنەگرێکە کە ساڵانە دوو سێ کتێب بخاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە، یان قسەی هەموو خوێنەرێکی ئاسایی شیعریی کوردییە؟ هەر بەجددی کاك ئارام سدیق هەست ناکەیت ئەو گوتراوەیە زۆر تەقلیدییە؟ ئەم گوتراوە بەجێدەهێڵین و ئەمجارە دەچینە سەر گوتراوێکی دیکەی. ئەمجارەیان نووسیویەتی: " زمان کەرەستەی بنەڕەتی شیعرە و بەبێ زمانێکی تۆکمە و جیاواز ناتوانرێت شیعرێکی نەمر و چێژبەخش بەرهەم بهێنرێت".
ئایا گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی کوردی لەوەتەی هەیە ئەمەی دووبارە و دووبارە نەگوتووە؟ باشە ئەگەر ئەو ڕستەیە هی من بێت و تۆ خوێنەری ئەو ڕستەیە بیت، ئایا هیچ خەیاڵ و بیرکردنەوەت وەبەر هیچ شتێکی تازە دەکەوێت کە لە پێشوودا نەتزانی بێت؟

هەر لەسەر هەمان گوتاردا دەوەستین و ئەمجارەیش بنووس نووسیەتی: " شاعیرانی نەوەی نوێ زیاتر لە شاعیرانی نەوەکانی پێشووتر کاریگەرن بە مۆدێرنە و دەرکەوتەکانی ئەم دنیا تازەیە"(13).
هەمیشە ڕەخنەگری میلی پشت بەو گوتراوە ئامادانە دەبەستێت کە ئەوەی خوێنەر بێت دەیزانێت. واتە هەمان قسەی ڕۆژانە دەگوازێتەوە ناو پرۆسەی نووسینەوە، تەنانەت ناتوانێت قسەی ڕۆژانەیش تێبپەڕێنێت.

بنووس لە گوتارێکی دیکەیدا بەناونیشانی (شیعر و دۆخی بە لێبوکبوون) دەنووسێت: " یەکێك لەو ڕەخنانەی لەمەڕ شیعری نەوەی نوێ بەردەوام بەر گوێمان دەکەوێت ئەوەیە کە شیعرییەت لە دەقەکانیاندا نییە و شیعر لای ئەم نەوەیە بۆتە قسەهەڵڕشتن".
لەم ڕستانەدا تەواو درك بەو هەقیقەتە دەکەین کە بنووس قسەی ڕۆژانە و گوتراوی سواو بەزۆر دەئاخنێتە ناو نووسینەکانییەوە. گوتەی " بەردەوام بەرگوێمان دەکەوێت" ئاماژە دانە بۆ ئەو هەقیقەتە.
یان لە درێژەی گوتارەکەدا دەڵێت: " یەکێك لە خەسڵەتەکانی شیعر ئەوەیە کە لادانی زمانی و وێنەیی بخولقێنێت".
ئایا لەوەی ئەدەبیاتی کوردی هەیە، ئەو گوتەیە نییە؟ ئاخر بنووس لەوە ڕاهاتووە چەندان گوتەی سواو لێرەو لەوێ بهێنێت و بەبێ ئامانج و مەبەست بیانخاتە ناو باسەکانییەوە.
ئەمجارە لە هەمان گوتاردا نووسیویەتی: " بەبێ چێژ شیعر جوانی کەمدەبێتەوە".
پێموایە ئەو گوتەیەکی هێندە سواوە، ئەوەی چوار کۆمەڵە شیعر

بخوێنێتەوە دەتوانێت گوتەیەکی وەها بڵێت؟

هەر لەسەر هەمان گوتار دەدەوستین و ئەمجارە بنووس چونکە بڕیاری داوە بە بوون و نەبوون هەر دەبێ و هەر دەبێ بنووسێت، دەنووسێت: " شاعیر نەیتوانیوە تێکمەیی تەواو لە شیعرەکەدا بەرجەستە بکات".
بەر لە هەموو شتێك تێکمەیی تەواو مانای چییە؟ ئایا تێکمەیی ناتەواویش هەیە؟ ئەگەر شتێك تێکمە بێت، دەشێت تەواو یان نا تەواو بێت؟ هەر کردەیەك تێکمە بوو، ئەوە گومانی تێدا نییە کە تەواوە. دواتر، ئەوە ئیشی ڕەخنەگری ڕاستەقینەیە ڕێنمایی دەربکات و بڵێت، نەیتوانیوە وەها بکات و دەبوایە شاعیر ئەوهای کردبایە – نووسیبایە – ئەوە جۆرە قسەکردنە لەسەر شیعر دەمانباتەوە بۆ سەرەتای شەستەکان و حەفتاکان.

بنووس هەم بەردەوام دەبێت لە قسەهەڵڕشتن و هەمیش بەبێ بیرکردنەوەیەکی قووڵ هەمان ئەو گوتانەی لە ژیانی ڕۆژانەی هەر خوێنەرێکدا بەر گوێمان دەکەون و دووپات دەبنەوە، دەنووسێت:" درێژکردنەوەی شیعر بە شتی زیادە"(14).
پێموابێت ئەوەیش هێندە ڕوونە کە هیچ گوتەیەك لە خۆی هەڵناگرێت، وەلێ ئەگەر هەرکات کاك ئارام سدیق حەزی کرد و ویستی ئەوە ئامادەیی ئەوەم دەبێت گفوگۆی جددیانە و بەبێ بڕیاری پێشوەختە لەسەر ئەم گوتە و لەم بارەیەوە بکەین، جا چی بە نووسین بێت، یان بە شێوەی زارەکی.

بنووس لە گوتارێکی دیکەیدا بەناونیشانی (درێ و مێدێرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوە) دەنووسێت: " لەنێو دونیای مێدێرندا هەموو شتەکان گۆڕانیان بەسەردا دێت، هەر لە پەیوەندی تاکەکانەوە تا دەگاتە هەموو ئاستەکانی تری پەیوەندی"(15).
ئایا ئەو گوتراوانە قسەی هەموو خوێنەرێکی شیعری کوردی نین؟ ڕەخنەگری ڕاستەقینە کەشفی دونیایەکی دیکەمان بۆ دەکات لەناو کۆنتێکستە شیعرییەکاندا، کە خوێنەری ئاسایی درکی پێناکات. ئەگەر هەمان ئەو گوتراوە میلیانەی لە چایخانەکاندا لەبارەی شیعرەوە دەگوترێن، بنووسینەوە! پرۆسەی نووسین وەك نەنووسینە، چونکە شتێك ناگوترێت، شیاوی گوتن بێت؟ بۆیە یەکێك لە ناسینەوەی خەسڵەتەکانی ڕەخنە بەزمانی میللی ئەوەیە، کە گوتەی ناو گوتارەکان لە یەك دەچن و کۆی گوتارەکان یەك قالب و چوارچێوەبەندی وەردەگرن و دەشێت ناو لەمجۆرە گوتارانە بنێن، گوتاری جێکەریی.

ئایا شیعر خۆی دژە سیستەم نییە؟ ...3 ... خەمگین بۆڵی

بەشی سێیەم

ئەم بنووسە هەمیشە هەبوونی شیعر دەگەڕێنێتەوە بۆ دژە سیستەم و بەردەوام لە هەموو گوتارەکانیدا ئەم وشەیە وەك هەوێنی نووسینەکەی پاتە دەکاتەوە و وشەی (سیستەم)ی کردۆتە بنیشتەخۆشەی سەر زمانی، بەبێ ئەوەی تاقە جارێك لە خۆی بپرسێت: سیستەم چییە و منی بنووس باسی کام سیستەم دەکەم؟ ئایا شیعر لە کوێی سیستەم دایە؟ ئایا شیعر دەتوانێت ببێتە بەشێك لە سیستەم؟ ئاخر بنووس بێئاگایە لەوەی کردەی شیعریی، کردەیەکە خۆی دژی سیستەمەکانە و شیعری نەمر هیچ سیستەمێك لەو سیستەمانە لە خۆیدا کۆ ناکاتەوە. ئەگەر زیاتر بەناو ئەو ڕەهەندەدا شۆڕ ببینەوە، ئەوە دەگەینە ئەوەی هونەری شیعر دژی سیستەمی قسەکردنە، واتە ئەم هونەرە شیعر لە قاوغی قسەکردن دەباتە دەرەوە و دژی ئەو سیستەمە دەوەستێتەوە.

ئەگەر هێشتانیش وردتر ببینەوە، هەمدیسان شیعر پابەندی بنەماکانی ڕێزمان و زانستی زمانەوانی نابێت و زۆرجاران ئەوانە تێکدەشکێنێت کە وەك سیستەمێکی ڕێزمانی و زمانەوانی بەسەریدا سەپێنراوە. ئەوە قەدەری شیعری راستەقینەیە کە ئەو چوارچێوە بەندییە تێکدەشکێنێت و خۆی تەسلیمی هیچ سیستەمێك ناکات. هەروەها شیعر هەر خۆی دژی سیستەمی مانای ڕووتە و زۆرجاران لە بۆتەی شیعردا مانایەك دروست دەکات لەگەڵ مانای ڕووت ناڕێك دەکەوێتە و وەك گوتراوێکی سەیر و قۆڕ دێتە بەرچاو. بۆیە هەمیشە ئەو جوانیناسییەی لە بۆتەی شیعردا شاعیر وێنای دەکات و دەیسازێنێ، جوانییەکی ناڕێکە لە واقیعی ڕووت، وەلێ واقیعی ڕووت جیاوازی نییە لەگەڵ واقیعی فیکر و فەزای نووسین. بەختیار عەلی لە کتێبی (جوانییەکانی ناڕێکی)دا لەم بارەیەوە نووسیویەتی: " ناڕێکی لێرەدا بریتی نییە لە خواستێکی شەیتانی بۆ کاوڵکاری، بەڵکو بریتییە لە خواستێکی توند بۆ دۆزینەوەی دەرگایەك لەو قاڵبانە دەرمانبکات کە ئەقڵ و تێڕاوانینمانی تێدا دیلبووە” (7).

لێرەدا ئاماژە بە گوتراوێکی کاك ئارام سدیق دەکەم و دواتر نموونە شیعرییەکان دەخەمە ڕوو. کاك ئارام نووسیویەتی: " بنووس شەرم لەوە ناکات شیعر وەکو قسەی تڕۆهات ببینێت، چونکە بەشێکی زۆر لە وانەی بەناوی شیعرەوە چاپیکردوون، لە قسەی تڕۆهات زیاتر نین".

ئەوەیش نموونە شیعرییەکانن کە بەلای بنووسەوە قسەی تڕۆهاتن:

- ناو سگم پڕ قسەیە و خەریکی نووسینسشم.
- بۆچی بێدەنگی فەلسەفەی گوتن نەبێت؟
- بۆچی کرم ماڵی لەناو شووتی نەبێت؟
- بۆچی ژیان مردنێکی سەراوبن نەبێت؟"(8)

ئەم ڕستانەی سەرەوە بەلای کاك ئارام سەدیقەوە قسەی تڕۆهاتن، قسەی بێمانان، قسەی هەڵیتوپەڵیتن! ئەگەر بپرسین: پەیڤی (ترۆهات) بەلای بنووسەوە چی واتایەکی هەیە؟ ئایا ئەو جۆرە لە قسەکردن دەشێت ناوی بنێین گوتراوی ڕەخنەی ئەدەبی؟ ئایا ئەوە دەشێت گوتراوی کەسێك بێت، کە سەروکاری لەگەڵ ئەدەبیات و فیکردا هەبێت؟ ئەو ڕستە شیعرییانە بەلای بنووسەوە لە خەیاڵ و تێفکرینی ئەوەوە ناڕێك و ناباو و بێمانا و ناشیعر کەوتوونەتەوە، ئەو هێزە شیعرییەی کە بکەری ناو شیعریش پێی دەدوێت، پرسیاری بێ بنەما و بێمانان بەلای بنووسەوە، دەوروژێنێت. ئەگەر لە بنووس بپرسین: ئایا ئێستایش بڕوات وایە ئەو دێڕە شیعریانە بێمانا و قسەی تڕۆهاتن؟ ئەگەر بە هەمان فەزا و کەرستەی نووسینی تۆ لێت بپرسمەوە، ئایا ئەو دێڕە شیعرییانە خزمەتی سیستەم دەکەن، یان دژی سیستەمن؟ ئایا هەموو کردەیەکی قۆڕ و تۆڕەهات دژی سیستەم نییە؟ ئایا سیستەم سادەترین پێناسەی ئەوە نییە کە مەبەستی رێکخستنی هەموو ئەو کردە و شتانەیە کە لە دەورووبەرماندا هەن؟ ئایا وەك خوێنەرێك دەتوانم داوای ئەوەت لێ بکەم گوتارێك لەبارەی چەمکی (تڕۆهات) بنووسیت؟ ئایا تڕۆهاتنووس و شاعیری بیرنەکەرەوە و ناشاعیر بەلای تۆوە چی مانایەکیان هەیە؟ دەتوانیت ناوی یەك تاقە رەخنەگری دونیام بۆ بنووسیت کە لەبارەی دەقێکی ناشیعرییەوە نووسیبێتی، یان لە بارەی ئەزموونی ناشاعیرێك و شاعیرێکی بیرنەکەرەوەوە هەزاران وشەی نووسبێت و دواتریش گوتبێتی ئەو دەقانەی لەبارەیانەوە دەنووسم، شیعر نین؟ ئایا ئەگەر یەکێك خۆی بە ڕەخنەگرێکی جددی و هۆشیار بزانێت و هەموو ساڵێك کتێب لەم بوارەوە چاپ بکات، گوتراوی ئاوا فڕێ دەداتە ناو نووسینەوە؟ ئایا خوێنەرێکی هۆشیاریش قسەی وا دەکات و بڵێت: ئەو دەقەی قسەی لەبارەوە دەکەم، شیعر نییە؟ ئایا ئەگەر جیاتی بنووس لە خوێنەران بپرسم، ئایا هیچ کردەیەکی شیعری

هەیە بکەوێتە دەرەوەی ماناوە، هەتاوەکو مانای نەبێت؟ هەروەتر، ئەگەر شیعرێك مانای نەبێت، ڕەخنەگر چۆن دەتوانێت لەناویدا بیر بکاتەوە و هەزاران وشەی لەبارەوە بنووسێت؟ بۆیە دەمەوێت کاك ئارام وەڵامی ئەوەم بداتەوە، ئایا ئەگەر دەقەکان ناشیعرن، چۆن توانیت ئەو گوتارە درێژدادڕەی لەبارەوە بنووسیت؟ بنووس لەبەر ئەوەی خاوەن ڕێبازێکی ڕەخنەیی نییە و بنەمایەکی جێگیری ڕەخنەیی نییە بیکاتە بنەمای کۆی گوتارەکانی، بۆیە زۆرجاران لە گوتارێك بۆ گوتارێکی دیکەیدا دژی خۆی دەوەستێتەوە. لە گوتارێکی بەناونیشانی (شیعر و دۆخی بە لێبوکبوون) دا تەواو دژی ئەم گوتارەی خۆیەتی، چونکە لەوێدا پێیوایە ناڕێکیش دەشێت جوان بێت، لەناو کردەی ناشیرینیشدا جوانی بدۆزینەوە. واتە خۆی دژی خۆی دەوەستێتەوە و دووڕوویی و دووفاقییەتی نووسینی خۆی مانیفێست دەکات.” دەکرێت تابلۆیەکی جوان چێژی هەبێت، هاوکات دەکرێت تابلۆیەکی ناشیرینیش بەجۆرێك لە جۆرەکان چێژی خۆی هەبێت” (9).

ئەوە ڕێك پێچەوانەی بۆچوونەکانی خۆیەتی و هەموو ئەو گوتراوانەی ناو ئەو گوتارەی خۆی دەخاتە بەردەم پرسیار و گومانەوە. ئەو جۆرە دووڕوویی و دووفاقییەتەی ناو دونیای نووسین دەمانباتە سەر ئەو هەقیقەتەی، کە لە کولتوورە خۆڕەکییەکانەدا هەیە و ئەو جۆرە بنووسە خۆڕەکییانە بەردەوام لەبەردەم ئەو کولتوورە ڕووکەشگەراییەدان و خۆیان لەناو بۆچوونەکانی خۆیان تەریق دەکەنەوە، بەبێ ئەوەی درکی پێ بکەن و بوەستن و بیربکەنەوە. تێهزرینی بنووس لەمجۆرە گوتارانەدا ئەوەمان بۆ کەشف دەکات، کە بێ ئاگاییەکی ئاقڵانە و ئاگامەندانە خۆی بە درۆ دەخاتەوە و وەك نووسەرێکی ساختەکار و خۆڕەکیانەیش وەها خۆی نیشان دەدات کە ڕاستی ناشارێتەوە.

بنووس بەوەش نەوەستاوە و دواتر ئاماژە بەوەیش دەدات کە ئەوانە لە ژێر کاریگەریی شیعری (عەباس عەبدوڵڵا یوسف) دا نووسراون. ئەگەر لێرەدا بپرسین: (لەم گوتارەدا ئامانجمان دامەزراندنی پڕەنسیپی گفتوگۆیە، بۆیە دەبێت بۆچوون و گوتراوەکانمان وەك پرسیار ئاڕاستە بکەین) ئایا دەکرێت ئاماژە بەو شیعر و دێڕانەی عەباس عەبدوڵڵا یوسف بکەیت، کە ئەم دێڕە شیعرییانەی لە ژێر کاریگەریی ئەودا نووسراون؟ ئایا دروستە بەبێ خستنەڕووی دەقی هەردووك شاعیر، باسی کاریگەریی بکەین؟ ئایا بۆچی ئاماژەت بە نموونە شیعرییەکانی عەباس عەبدوڵڵا یوسف نەکردووە؟ ئایا دەکرێت بەبێ ئاماژەدان تۆمەتی وا وەك گوتراو فڕێ بدەین؟ ئایا ئەگەر نووسین چووە ناو ئەو قاوغەوە و

بەبێ بنەمایەکی مەعریفی و ڕێبازێکی زانستی ڕەخنەوە، جیاوازیی چییە لەگەڵ گوتاری سیاسی حیزبی؟ ئایا لە نێوان هەردووك گوتاردا ئامانج لەوە دروستکردنی بوختان و قسەی بێ بنەمای مەعریفی نییە؟ ئایا لە نێوان ئەو جۆرە گوتارە و گوتاری کادیرێکی حیزبی، ئامانجی یەکەم شکاندنەوەی ئەوی دیکە نییە؟ ئایا لە کوێی ئەدەبیات و ڕەخنەی دونیادا هەبووە بڵێین: ئەو شاعیرە لە ژێر کاریگەری ئەو شاعیرەدایە و بەبێ ئەوەی ئاماژە بە دەقی لێچووی ئەو شاعیرە بکرێت؟ ئایا دەکرێ لە ئێستاوە تا ساڵێکی دیکەیش نموونە شیعرییەکانمان بۆ بنووسیت؟

میتۆدی باشە و خراپە ...2... غەمگین بۆڵی

بەشی دووەم

ئەمجۆرە گوتارە کە دەق بە پێوەری باشە و خراپە هەڵدەسەنگێنرێت، ئەوە نە هیچ بەهایەك بۆ کاری ڕەخنەسازیی دەهێڵێتەوە، نە حورمەتێکیش بۆ بەهای دەق. ئەمجۆرە زمانەی بنووسیش کە گوتارەکەی پێ نووسیوە لە هەناوی هەمان میتۆدی خراپەوە هاتۆتە بوون. ئەمجۆرە گوتارانە لە خزمەت ئەو سیستەمە دەکات کە دەشێت بە سیستەمی سڕینەوە ناوی بهێنین، کە ئامانج لەو سیستەمە هەتکردنی زمانی ڕەخنە و ئەدەبی کوردییە و هەمیش خزمەتکردنە بە زمانی ڕاگەیاندنەکانی حزب و گوتارەکانی ئاینی لە ڕۆژی هەینیدا. ئەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ ئەزموونی کاری ڕۆژنامەگەریی بنووس کە لە ڕۆژنامەی (هەولێر) بەناوی (ئارام کۆشکی)یەوە کاری هەواڵنووسین و ڕاڤەکردنی کتێب و ڕاپۆرتنووسین دەکات.**

ئەمجۆرە نووسینانەیش درێژکراوەی هەمان ئەزموونن، وەلێ بە قەبارەی زیاتر و خەسارکردنی لاپەڕەی زیاتر. هەروەها لە قالبدانی چەندان هەواڵ و بابەت و ڕاڤەکردنی کتێب لە قاوغی هەمان گوتاری سواو و گوتراوی پێشوەختە. ئەگەر سەیری کۆی نووسینەکانی بنووس بکەین دەگەینە ئەو حەقیقەتەی کە لە کۆی نووسینەکانیدا ناگەین بە شتێکی تازە.

واتە وەك خوێنەرێك وەبەر بێچوونێكی تازە و دیوێكی شاراوەی دەقەكانی شاعیرێكمان نیشان نادات. لێرەدا بە پێویستی دەزانم بپرسم، ئایا لەم نووسینەدا كام میتۆدی تازەی ئەدەبیاتت بەكار هێناوە؟ ئاخر میتۆد بەر لەوەی پرۆژەی نووسین بێت، پرۆژەی بیركردنەوە و خوێندنەوەی جددییە. ئایا بەو جۆرە میتۆدە خوێنەر دەتوانێت بیر لەو چەمكانە بكاتەوە؟ ئاخر ئەوە هێزی میتۆدە وامان لێ دەكات زیاتر بیربكەینەوە و بۆ هەر پەڕەگرافێك زیاتر قووڵ ببینەوە و بۆ هەر چەمكێكیش زیاتر بگەڕێین. ئایا بنووس لەم گوتارە سواوەیدا ئەوەی كردووە؟ ئایا ئەمجۆرە نووسینە جگە لە دروستكردنی وەهمی شاعیرێكی دیكە و دروستكردنی درۆی ڕووت، چی بە خوێنەران بەخشیوە؟

ئایا نووسین دەبێت لە پێناوی نووسین بێت، یان لە پێناوی زمان و بیركردنەوە؟ نووسەر دەبێت ئامانجی یەكەمی زمان بێت و لە ڕێگەی هزری زمانەوە قووڵ ببێتەوە و ئازاد بێت، دواتریش وەبەر شتی تازە بكەوێت و ئەزموونیان بكات، نەوەك ئامانجی تەنیا نووسین بێت لە پێناوی نووسین. ئەمجۆرە لە زمانی نووسین، زمانێكی پەرش و بڵاوە و خۆی بە هەموو شتێكدا دەدات و باسی هەموو شتێكیش دەكات، وەلێ لە كۆتاییدا خوێنەری هۆشیار هیچی لەلا بەجێنامێنێت. واتە گوتارێكە هەموو گوتراوی ئامادە و پێشوەختەی تێ دەئاخرێت و هیچ ناڵێت شیاوی گوتن بێت،چونكە ئەمجۆرە گوتارە لە ڕوخساردا وادیارە هەمووشتێك دەڵێت، كەچی هیچیش ناڵێت. چۆن ئەمجۆرە نووسینە باسی هەموو شتێك دەكات تەنیا بابەتی بەرباس نەبێت، یان باسی هەموو شتێك دەكات و حەقی تەواو بە هیچیشیان نادات.

چۆن ئەمجۆرە زمانە درێژكراوەی فیكری زمانی كادیرانی حزبە، ئەو زمانەی كە هێندەی ئامانجی ئیهانەكردنی بەرانبەرە، هێندە ئامانجی دامەزراندنی بنەمایەكی ڕەخنەیی نییە. ئەمجۆرە زمانە هێندەی لە گوتارێكی هەڕەشەكردن نزیك دەبێتەوە، هێندە گوتارێكی ئەدەبیی نییە. ئایا لە كوێی گوتاری ئەدەبیاتی دونیادا هەبووە، ڕەخنەگرێكی ئەدەبی جنێو و هەڕەشە لە نووسەری دەق بكات؟ ئایا ئەوە هەمان فیكری گوتاری سیاسیی كوردی و ئایینی نییە؟ ئەگەر نییە دەكرێت بنووس پێمان بڵێت: چییە؟ گوتاری ئێستای سیاسەتی كوردی، هێندەی گوتارێكی تێكدەر و ڕووخێنەر و تۆمەت دروستكردنە، هێندە گوتارێكی بنیاتنەرانە و پاك نییە. بنووس ئێستایش بە فیكرەیەكی سواوەوە بە میتۆدی باش و خراپ دەق هەڵدەسەنگێنێت.

لێرەدا دەپرسم، ئایا هەڵسەنگاندنی دەقە بەمجۆرە لە ئەدەبیاتی

کوردیدا نیوسەدە زیاترە کاری پێ دەکرێت؟ ئایا دەکرێت ئاماژە بەو میتۆدە بدەیت کە بەو میتۆدە دەقەکانت هەڵسەنگاندبێت؟ ئایا بەجددی بڕوات بە زانستی ڕەخنەسازیی هەیە؟ ئایا میتۆد بەلای تۆوە چییە و چۆن کاری پێدەکەیت؟ ئایا ئەوە کاری چی ڕەخنەگرێکە ڕێنمایی ئەدەبی دەر بکات؟ ئایا لە دونیای ئەدەبیاتدا، شتێك هەیە بەناوی ڕەخنەیی ڕێنمایی؟ بنووسێك کە ساڵانە کتێب دەخاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە، دەلوێت بە نووسەرێك بڵێت بیرنەکەرەوە و دواتریش ڕاڤە لەبارەی شیعرییەکانییەوە بکات؟ ئەگەر پرۆسەی بیرکردنەوە بوونی نەبێت، ئایا بوونی دەق لە کوێدایە؟ ئایا دروستە لەبارەی (دەقی شاعیری بیرنەکەرەوەوە).

(2) بنووسین؟ ئاخر دەبێت بەر لە نووسین بزانین هەموو دەقێك بە پرۆسەی بیرکردنەوەدا تێدەپەڕێت و هیچ دەقێك بەدەر نییە لە بیرکردنەوە. بنووس نووسیویەتی: " پێویستمان بە نەریتی ڕەخنەییە بۆ خوێندنەوەی شیعری کوردی و دەستبخەینە سەر ئەو کۆپیکارییە هەڵەیەی..."

(3) ئایا دەکرێت بزانین نەریتی ڕەخنەیی چییە؟ ئەگەر کەسێك ساڵانێك خۆی بە کاری ڕەخنەییەوە هەڵواسیبێت، ناشێت چەمکێك بەبێ بیرکردنەوە و قووڵبوونەوە لێی فڕێ بداتە ناو نووسینەوە! ئەگەر مەبەست لە کولتووری ڕەخنەیی بێت، ئەوا جیاوازە لە نەریتی ڕەخنەیی... ئایا لە نێوان پەیڤی نەریت و کولتووردا جیاوازیی دەکەیت، یان هەردووکیان هاوواتان؟ ئایا هەر بەڕاست لەلای تۆ نەریت چییە؟ ئایا هەر بەڕاست نەریت کولتوورە؟ ئایا چۆن لە نەریت تێگەیشتوویت؟ ئایا دەتەوێت بە "نەریتی ڕەخنەیی" چی بڵێیت؟

هەر لەسەر ئەو ڕستەیەدا دەوەستم. بنووس هەردووك وشەی " کاریگەریی" و "کۆپیکاریی" تێکەڵ دەکات. ئایا ئەوانە لە ڕووی چەمك و چییەتییەوە یەك مانایان هەیە؟ دواتر ئەگەر پێوەرێك لەم نێوەندەدا هەبێت و زانستی بێت، تیۆری کاریگەریی و زانستی دەقئاوێزانییە. ئایا لێرەدا زانستی دەقئاوێزانی بوونی نییە؟ ئەرێ زانستی دەقئاوێزانی بەلای بنووسەوە مانای هەیە و چی دەگەیەنێت؟ ئایا بنووس چۆن لە چەمکی کاریگەریی تێگەیشتووە؟ ئایا کاریگەریی بە وشەیەك یان بابەتێك ڕوودەدات؟ ئایا دەتوانین بە شاعیرێك بڵێین ئەو بابەتەت لەم شاعیرە بردووە و تۆ لە ژێر کاریگەری ئەودا دەنووسیت؟ ئایا بابەت دەبێتە موڵکی یەك شاعیر؟ ئایا کاریگەریی لە ڕێگەی بابەت و وشەوەیە، یان لە ڕێگەی زمان و ڕستەچنینەوەیە؟

با سەیری ئەو رستەیەش بکەین و دواتر لە بارەیەوە بپرسین: " ئەوەی دەقەکانی ڕامبۆ و بۆدلێر و مالارمێی بە ئێمە گەیاندووە، قەتیسبوون

نەبووە لە مێژوویەکی دیاریکراودا.”

(4) ئایا دەکرێت ئاماژە بە سەرچاوەی شیعرەکانی ئەو شاعیرانە بکەیت، یان مەبەستتە بە خوێنەران بڵێیت: ئەوانەیش دەناسیت؟ ئەگەر مەبەستت تەنیا ناو ڕیزکردنی ئەو شاعیرانە نییە، بفەرموو چەندان کۆپلە لە شیعرەکانی شاعیر (مالارمێ) مان بۆ بنووسە. ئایا بە شیعری مالارمێ ئاشنایت، یان ئەوەتە بە تەنیا بەناوی مالارمێ؟ ئایا کامە کتێبی شیعری مالارمێت خوێندۆتەوە؟ ئایا کامە کتێبی شیعری مالارمێ کراوە بە کوردی؟ بنووسی بەڕێز هەر بەوەش نەوەستاوە، چونکە ئەو دەیەوێت هەموو شتێك بئاخنێتە ناو نووسینەکەیەوە بۆ ئەوەی قەبارەی نووسینەکە گەورە ببێت و لاپەڕەی زیاتر خەسار بکات. هەر بۆیەیش زۆربەی پێشەکیی گوتارەکانی گوتراوی ئامادەن و سواون و بەردەوام لە کۆڕ و سیمینار و بابەتی بڵاوکراوە و نووسینی ئەدەبی کوردیدا دووپات دەبنەوە. ئەگەر سەیری ئەم پەڕەگرافەی بکەیت زیاتر ئەو گوتراوەمان بۆ ڕوونتر دەبێتەوە. ” ئەگەر لە ئەزموونەکانی شیعری کوردی وردبینەوە، لە شاعیرانی کلاسیکەوە تا ڕوانگە و شاعیرانی دوای ڕاپەڕین، هیچ کام لەم شاعیرانە بە شێوەیەکی دروست و بەدیدێکی ڕەخنەیی فراوانەوە دەقەکانیان هەڵنەسەنگێنراوە.”

(5) ئایا ئەوە قسەی ڕەخنەگرێکە کە ساڵانە چەندان کتێب بە ناوی ڕەخنەی ئەدەبییەوە بخاتە ناو کتێبخانەی کوردییەوە؟ ئایا ئەوە جگە لە گوتراوێکی سواو و چەندانبارەی ناو ئەدەبیاتی کوردی چیترە؟ ئایا ئەوە قسەی هەموو خوێنەرێکی شیعریی نییە؟ ئایا شتێکی تازە لەم پەڕەگرافەدا هەیە و خوێنەر بۆ یەکەمجاریی بێت بیخوێنێتەوە؟ ئایا بنووس دەیەوێت چی بڵێت و تازە بێت؟ ئایا بەجددی ئەوە لۆژیکی زمان و فیکری ئەدەبیاتە کە ئەو شتانە بەردەوام بڵێتەوە کە بە بەردەوامی گوتراون، یان ئەوە لۆژیکی خودی ئایینەکانە؟ هەروەتریش، ئەگەر ئەم گوتراوە سواوەیش وەرگرین بەدەر نییە لە پرسیارکردن. ئایا قسەکردن بەم شێوە ڕەهاییە بۆ کاری ڕەخنەگریی دروستە؟ ئایا ئەگەر شاعیرێك لە گروپی (ڕوانگە) وەرگرین، بۆ نموونە: (شێرکۆ بێکەس)، ئایا بەدیدێکی ڕەخنەیی دەقەکانی تا ئێستایش هەڵنەسەنگێنراون؟ ئایا کام شاعیری کورد هەیە، هێندەی شیرکۆ بێکەس دەقەکانی بەر ڕەخنە ئەدەبی و دیدی جیاواز کەوتبێت؟ ئایا ئەوە جگە لە قسەفڕێدان چیترە؟ بنووس لەبەر ئەوەی مۆدێلی باش و خراپ بەکاردەهێنێت و خاوەن دیدگەیەکی ڕەخنەیی قووڵ نییە و ناتوانێت لەناو چەمکەکاندا بیر بکاتەوە، بۆیە ڕووکەشانە سەیری دەق دەکات و لە گوتارێکدا سەدانجار گوتراوە سواوەکان دووبارە و دووبارە

دەکاتەوە. نووسەر و ڕەخنەگری ئێرانی (ڕەزا بەراهەنی) لە کتێبی (خولیای نووسین) دا دەڵێت: ” ئەو کەسانەی کە نووسەران بە دووبەش دادەنێن و دەڵێن: نووسەرانی ڕەشبین و گەشبین، زەبوونترین و بەدڕەوشترین خەڵکی ڕۆژگارن. دەبێت ئەو جۆرە کەسانە لەسەر ئاخوڕی ئەخلاق ببەستییەوە، تاکوو دەست بکەن بە کاوێژی چاکە و خراپە” .(6).

بۆچی مێش کرێچی ناو شەکردان نەبێت ؟* بەرەو گفتوگۆیەکی ڕەخنەیی – 1 … غەمگین بۆڵی

هەمیشە مافی ئەوەمان هەیە پرسیار بکەین
بەشی یەکەم

ئەگەر لە دیدگەی (ڕۆلان بارت)ەوە لە پرۆسەی دەق بڕوانین، ئەوە لەسەروەختی نووسین و بڵاوبوونەوەی دەقدا نووسەری دەق دەمرێت و تەنیا دەقی نووسەر دەمێنێتەوە. بۆیە ئەوەی دەدوێت دەقی بەردەستە، یان دوورتر بڕوانین زمانی دەقە، وەلێ ئایا نووسەر (شاعیر) ئەو کاتە مافی ئەوەی نییە خوێنەر بێت و وەك خوێنەرێك لە بارەی گوتراوەکان لەبارەی دەقەکەیەوە پرسیار بکات؟ منی خوێنەر مافی خۆمە دەستپێکی گفتوگۆیەکی کراوە و قووڵ لە ڕێگەی پرسیارکردنەوە دابمەزرێنم. وەلێ بە پاساوی بێ بنەما و دوور لە پڕەنسیپی کاری ئەدەبی و بەبێ ئەوەی گوتارەکە ببین و بیخوێنەوە، گوتارەکە بێ بڵاوکردنەوە لە گۆڤاری (شیعر) ڕەتکرایەوە.
ئایا دەلوێت گوتارێك بەر لەوەی بخوێندرێتەوە، بڵێین: بڵاونابێتەوە؟! ئایا وەك پرنسیپێکی ئەخلاقی نەدەبوایە گوتارەکە بخوێنرێتەوە لەلایەن ئەو ستافەوە و دوای تاوتوێی کردن لەبارەیەوە ئەوکات بڕیاری بڵاوبوونەوە و بڵاونەبوونەوەی لەسەر بدرێت؟ لەبەر ئەوەی بەردەوام بڕیاری پێشوەختە دەدەن لەبارەی ئەزموونی

شاعیرانەوە، ئەمەیش درێژکراوەی هەمان ئەو ئەزموونە ناشیرینەیە. ئایا دەشێت بپرسین: پاساوی بڵاونەبوونەوەی ئەم گوتارە چییە؟ ئایا کەسێك گوتارێکی نەخوێندبێتەوە، دەتوانێت بڕیاری لەسەر بدات؟ ئایا ئێوە چۆن بڕیاری بڵاونەبوونەوەتاندا؟ ئایا بڕواتان بە ڕەخنە هەیە، یان ئەوەتە تەنیا بڕواتان بە گوتارەکانی خۆتان هەیە؟ ئەگەر کەسێك ڕەخنە بگرێت، دەبێت بڕوای بە بوونی ڕەخنەیش هەبێت، ئەی ئەگەر بڕواتان بە بوونی ڕەخنە نییە و ڕەخنە قبووڵ ناکەن و دەرفەتی بڵاوبوونەوەی بۆچوونەکانی ئەوی دیکە نادەن، ئایا هەبوونی ڕەخنەکانتان لە کوێ دایە؟ ئایا مافی شاعیر نییە لەو شوێنە (گۆڤارە) ی لەسەری دەنووسرێت، وەڵام بداتەوە؟ ئەی ئەگەر نووسەرێك بابەتێکی ڕەخنەیی لە بارەی نووسینەکانتانەوە نووسی، بڵاوی دەکەنەوە؟ ئەگەر وەڵامەکە (بەڵێ)یە و پرەنسیپی کاری گۆڤارەکەتان هونەری ڕەخنەگرتنە، ئایا بۆچی ئەم گوتارەتان بڵاونەکردەوە. ئایا بۆچی ناتوانن ئەم گوتارە بڵاوبکەنەوە؟ جگە لەوەی ئەوە گوتارێکی ڕەخنەیی نییە، بەڵکوو گوتارێکی پرسیارییە. ئایا دەتوانن لە خۆتان بپرسن: ئایا بۆچی ناتوانن ئەم گوتارە بڵاوبکەنەوە؟

لە ژمارە شەشی گۆڤاری شیعردا بەناونیشانی (بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بۆڵی") بە پێنووسی بنووس (ئارام سەدیق)ە لەبارەی هەردووك کتێبەکەمەوە نووسراوە.(1) جێگەی ئەوەیە چەندان پرسیار ڕووبەڕووی بنووسی گوتارەکە بکەینەوە. لەبەر ئەوەنا کە ڕەخنە لە ئەزموونی شیعرییم گیراوە، بەڵکوو لەبەر ئەوەیە کە چیتر بەناوی ڕەخنەی ئەدەبییەوە قسەی سواو و دوور لە میتۆدی رەخنەیی و بنەمای زانستی ئەدەبی فڕێنەدرێنە ناو بڵاوکراوەی کوردییەوە.
لێرەدا دەبێت ددان بەوەدا بنێم کە بۆ ئەم گوتارەم سوودم لە چەند گوتار و نامەیەکی نووسەر و ڕۆمانووس (کاروان عومەر کاکەسوور) وەرگرتووە. ئەمجۆرە نووسینەیش سەرەتا هەر لە ڕێگەی (کاروان عومەر کاکەسوور)ەوە هاتە ناو ئەدەبیاتی کوردییەوە و لە ڕێگەی چەند گوتار و نامەیەکی تایبەتییەوە.

ئەمجۆرە نووسینە هێندەی مەبەستی دامەزراندنی پرەنسیپی پرسیارکردنە، هێندە عەوداڵی وەڵامدانەوە نییە. بۆیە لەم گوتارەدا وەك خوێنەرێك ئەو مافە بەخۆم بەڕەوا دەبینم کە پرسیار بکەم و لەبارەی ئەو چەمك و قسە سواو و گوتەی ناتەواو و نەشیاوانەی بە زۆر ئاخنراونەتە فۆڕمی نووسینەوە، بپرسم. ئێمە لە ڕێگەی پرسیارکردنەوە دەتوانین بگەین بە بنەمای گفتوگۆیەکی قووڵ و دوور

لە بڕیاری پێشوەختە، نەوەك تەنیا قسە هەڵڕشتن و گوێنەدانە کەسی بەرانبەر و تەنیا هەر خۆمان قسە بکەین و هەر خۆمان خاوەن دیدگەیەکی دروست بین. ئەمە هەمان پڕەنسیپی بەشێك لە مامۆستایانی ئایینییە، کە بەردەوام قسە دەکەن و گوێ بە بەرانبەرەکانیان نادەن و تەنیا خۆیان بەڕاست دەزانن و هیچ دەرفەتێك بۆ بیرکردنەوە و قووڵبوونەوە ناهێڵنەوە.